



Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία



Παιδαγωγικό τμήμα



Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

**Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών**

**Προσεγγίσεων**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Σχολική βία και επιθετικότητα με θύματα εκπαιδευτικούς  
της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα**

POST GRADUATE THESIS

**School violence and student bullying of teachers of elementary  
education in Greece**



ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ/NAME OF STUDENT

**Μαρία Βασιλάκη**

Maria Vasilaki

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

**Βασιλική Μπέλεση**

Vassiliki Belessi

ΑΙΓΑΛΕΩ/AIGALEO 2021



Faculty of Health and Caring Professions  
Department of Biomedical Sciences  
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences  
Department of Early Childhood Education and Care



Department of Pedagogy



Inter-Institutional Post Graduate Program  
**Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches**

POST GRADUATE THESIS

## **School violence and student bullying of teachers of elementary education in Greece**

MARIA VASILAKI

Reg. Number: 19006

E-Mail: [mrvasil@hotmail.com](mailto:mrvasil@hotmail.com)

FIRST SUPERVISOR

VASSILIKI BELESSI

SECOND SUPERVISOR

ELENI MOUSENA

AIGALEO 2021



## Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Βασιλάκη Μαρία του Λεωνίδα, με αριθμό μητρώου 19006 φοιτήτρια του Διδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Βασιλάκη Μαρία

MARIA  
VASILAKI  
AKI

Digitally signed  
by MARIA  
VASILAKI  
Date:  
2021.10.09  
09:57:33  
+03'00'

Vasiliki  
Belesi

Digitally signed  
by Vasiliki Belesi  
Date: 2021.10.09  
15:33:21 +03'00'

Eleni  
Mousena

Digitally signed  
by Eleni Mousena  
Date: 2021.10.10  
18:20:45 +03'00'

## Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί το επιστέγασμα όλης της προσπάθειας και των κόπων 2 ολόκληρων ετών στο πλαίσιο του Διϊδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων» στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες για τις γνώσεις που μας μεταλαμπάδευσαν και τις ευκαιρίες για διερεύνηση θεμάτων που ήταν άγνωστα για εμάς μέχρι τότε. Επίσης, μας δόθηκε η δυνατότητα να ανακαλύψουμε ικανότητες και κρυφά ταλέντα, να αναπτύξουμε νέες δεξιότητες, να χρησιμοποιήσουμε τη δημιουργικότητα και τη φαντασία μας και να δημιουργήσουμε εργασίες που δεν πιστεύαμε ότι μπορούμε να πραγματοποιήσουμε.

Επιπλέον, ένα μεγάλο ευχαριστώ στις επιβλέπουσες Καθηγήτριες της διπλωματικής μου εργασίας. Την Δρ. Βασιλική Μπέλεση, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Γραφιστικής και Οπτικής Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και την Δρ. Ελένη Μουσένα, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για τις συμβουλές και την καθοδήγησή τους.

Τέλος, πολλές ευχαριστίες στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς στην έρευνα της παρούσας εργασίας, και ιδιαίτερα στην κα. Ελένη Νιάρχου, εκπαιδευτικό Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και στην αδερφή μου Εριφύλη για την πολύτιμη βοήθειά τους.



## **Αφιερώσεις**

*Η παρούσα εργασία αφιερώνεται σε όλους τους εκπαιδευτικούς που επιτελούν ένα σπουδαίο έργο.*

*«Αυτοί που δίνουν καλή εκπαίδευση στα παιδιά, πρέπει να τιμώνται περισσότερο από εκείνους που τα γέννησαν, γιατί οι γονείς τους έδωσαν μόνο τη ζωή, οι παιδαγωγοί όμως την ικανότητα να ζουν καλά.» **Αριστοτέλης***





## Περίληψη

**Εισαγωγή:** Ο εκφοβισμός από μαθητές με θύματα εκπαιδευτικούς αποτελεί πλέον ένα παγκόσμιο πρόβλημα, το οποίο δεν έχει λάβει την απαραίτητη προσοχή από την κοινωνία, τη σχολική κοινότητα και την πολιτεία.

**Σκοπός:** Η διερεύνηση της μορφής και της έκτασης του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών στα Δημοτικά σχολεία της Ελλάδας, των επιπτώσεων αυτού του φαινομένου στους ίδιους και στην εκπαιδευτική διαδικασία, του βαθμού επάρκειας των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση περιστατικών βίαιης συμπεριφοράς από μαθητές, των αιτίων που προκαλούν αυτή τη συμπεριφορά και των προτεινόμενων μέτρων πρόληψης ή αντιμετώπισης του φαινομένου.

**Μέθοδος:** Η διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά με συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τους συμμετέχοντες. Συμμετείχαν 94 εκπαιδευτικοί και η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη χρήση του Excel.

**Αποτελέσματα:** Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το 54,3% των εκπαιδευτικών έχει υποστεί εκφοβισμό από μαθητές, με το 75,5% να δηλώνει ότι δέχτηκε επιθετική συμπεριφορά εντός της σχολικής αίθουσας. Το 70,9% αναφέρει λεκτική επίθεση που μπορεί να περιλαμβάνει εξύβριση, ειρωνεία, προσβολή κλπ.. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών - θυμάτων εκφοβισμού παρουσιάζει συμπτώματα άγχους, πονοκεφάλους, αίσθημα κόπωσης και δυσκολίες στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων. Στον εργασιακό τομέα παρατηρήθηκε επίδραση στο σχολικό κλίμα και παρουσιάζονται προβλήματα στη διεξαγωγή των διδακτικών δραστηριοτήτων. Το 40% περίπου των εκπαιδευτικών δηλώνει ότι δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι για την αντιμετώπιση περιστατικών σχολικής βίας και περίπου το 56% αναφέρει ότι έχει «λίγη» έως «καθόλου» υποστήριξη από ειδικούς για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Ως σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους στα σχολεία που υπηρετούν αναδεικνύονται η απειθαρχία των μαθητών και ότι κατά τη διάρκεια των μαθημάτων χάνεται διδακτικός χρόνος εξαιτίας της απειθαρχίας τους. Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ένα ενθαρρυντικό στοιχείο. Το 35,1% νιώθουν «πολύ» ασφαλείς στο σχολείο που εργάζονται και ένα 22,3% «πάρα πολύ» ασφαλείς.

**Συμπεράσματα:** Το πρόβλημα της εμφάνισης σχολικού εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών από μαθητές είναι αποτέλεσμα της αδιαφορίας και της έλλειψης επικοινωνίας των

εκπαιδευτικών με τους μαθητές. Η συνεργασία του σχολείου με τους γονείς και η συμβουλευτική υποστήριξη από ψυχολόγο σε συνδυασμό με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, τη θέσπιση σαφών ορίων και κανόνων και την επιβολή ποινών στους παραβατικούς μαθητές, είναι σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης επιθετικών συμπεριφορών από μαθητές.

**Λέξεις κλειδιά:** βία, σχολική βία, επιθετικότητα, εκπαίδευση, εκφοβισμός



## Abstract

**Introduction:** Teachers as targets of bullying by their pupils is a global problem that has not received yet the necessary attention from the society, the school environment and the state.

**Purpose:** The aim of this study was to investigate the form and extent of the phenomenon of school violence and bullying against teachers in primary schools in Greece, the effects of this phenomenon both on teachers and the educational process, whether the teachers are trained to deal with such incidents of violent behavior by students, the causes of this kind of behavior and the suggested measures to prevent or deal with the phenomenon.

**Method:** The research was conducted online by completing questionnaires by the participants. 94 teachers participated and the statistical analysis of the data was done using Excel.

**Results:** The results indicate that 54.3% of the teachers have been bullied by students - with 75.5% having been attacked aggressively inside the classroom. 70.9% report verbal assault that may include insults, irony, insult, etc.. Most of teachers - bullying victims experience symptoms of anxiety, headaches, fatigue and difficulties in the development of social relations. In the work sector, an effect in the school climate was observed and problems in the conduct of teaching activities were reported. About 40% say they are not properly trained to deal with incidents of school violence and about 56% have little or no support from experts to deal with the phenomenon. Among the problems they face daily in their schools, the more serious problem is students' disobedience and the fact that during the lesson the teaching time is lost due to the students' disobedience. Finally, it is worth mentioning an encouraging fact. 35.1% of the participants feel "very" safe at school they work and 22.3% "very much" safe.

**Discussion:** The problem of bullying of teachers by pupils results from teachers' indifference and lack of communication with students. The cooperation between school and students' parents counseling by a psychologist combined with teacher training, the establishment of clear boundaries and rules for students and the imposition of penalties on delinquent students are teachers' suggestions, in order for the school to deal with the occurrence of aggressive behaviors by students.

**Key words:** violence, school violence, aggression, education, bullying

## Περιεχόμενα

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας.....	iv
Ευχαριστίες .....	v
Αφιερώσεις .....	vii
Περίληψη .....	ix
Abstract .....	xii
Συνομογραφίες .....	xvi
Πρόλογος.....	1
1. Εισαγωγή.....	3
2. Σκοπός και στόχοι της διπλωματικής εργασίας.....	4
2.1. Θεωρητικοί στόχοι.....	4
2.2. Ερευνητικοί στόχοι .....	4
3. Θεωρητικό πλαίσιο.....	6
3.1. Ο κλάδος της εκπαίδευσης .....	6
3.1.1. Η εκπαίδευση στη σύγχρονη Ελλάδα – Ιστορική αναδρομή .....	6
3.1.2. Το Δημοτικό σχολείο και ο ρόλος του εκπαιδευτικού .....	8
3.2. Η έννοια της βίας.....	9
3.2.1. Μορφές βίας.....	10
3.3. Η έννοια της σχολικής βίας .....	11
3.3.1. Μορφές σχολικής βίας.....	12
3.3.2. Παράγοντες – Αίτια της σχολικής βίας.....	14
3.4. Το φαινόμενο του εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών .....	15
4. Έρευνες σχετικά με το θέμα του εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών .....	17
5. Μεθοδολογία έρευνας .....	19
5.1. Μέθοδοι έρευνας (ποσοτική vs ποιοτική) .....	19
5.2. Η διαδικασία δειγματοληψίας .....	20
5.3. Το ερωτηματολόγιο ως ερευνητικό εργαλείο.....	20
6. Αποτελέσματα της έρευνας .....	22
6.1. Περιγραφική ανάλυση δημογραφικών - επαγγελματικών στοιχείων του δείγματος .....	22
6.2. Μέτρηση του χρόνου, του τόπου και της μορφής των περιστατικών βίας κατά των εκπαιδευτικών από μαθητές .....	25
6.3. Μέτρηση των επιπτώσεων του εκφοβισμού κατά των εκπαιδευτικών από μαθητές .....	27

6.4. Ανάλυση των απόψεων των εκπαιδευτικών σε μια σειρά προτάσεων.....	30
6.5. Ανάλυση ερωτήσεων ανοικτού τύπου .....	35
7. Συμπεράσματα και συζήτηση .....	43
8. Αναφορές.....	49
9. Παράρτημα .....	52

## Συντομογραφίες

ΑΕΙ	Αγγλική Ορολογία	Ελληνική Ορολογία Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
Η.Π.Α.		Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΤΕΕ		Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
WHO	World Health Organization	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας



## Πρόλογος

Η βία είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο εμφανίζεται με πολλές μορφές στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου, στην οικογένεια, στην εργασία, στην εκπαίδευση. Η σχολική βία αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα σε πολλές χώρες του κόσμου με τάση να γίνεται εντονότερο (Jevtic, et al., 2014).

Πολλές έρευνες έχουν γίνει για το πρόβλημα του εκφοβισμού (bullying) με θύτες και θύματα μαθητές, χωρίς όμως να υπάρχει μόνο αυτή η μορφή εμφάνισης της σχολικής βίας. Το bullying από μαθητές με θύματα εκπαιδευτικούς αναδεικνύεται σε ένα παγκόσμιο πρόβλημα, χωρίς όμως να έχει λάβει την απαραίτητη προσοχή από την κοινωνία, τη σχολική κοινότητα και την πολιτεία (Garrett, 2014).

Όταν εμφανίζεται η επιθετικότητα κατά εκπαιδευτικών είναι σκόπιμη και επαναλαμβανόμενη. Μπορεί να είναι λεκτική, μη λεκτική, σωματική ή ακόμη να γίνει χρήση ηλεκτρονικών μέσων προκειμένου οι μαθητές – θύτες να βλάψουν σωματικά, ψυχολογικά, συναισθηματικά, κοινωνικά ή επαγγελματικά τους εκπαιδευτικούς – θύματα (de Wet, 2010).

Αντιμέτωποι με τη σχολική βία έχουν έρθει τόσο άνδρες όσο και γυναίκες εκπαιδευτικοί. Οι άνδρες φαίνεται να είναι θύματα περισσότερο σωματικής βίας, ενώ οι γυναίκες λεκτικής βίας, απαξίωσης και κουτσομπολιού (Özkilic, 2012).

Τα αίτια του φαινομένου από την πλευρά των διευθυντών των σχολείων είναι τα προβλήματα επικοινωνίας των εκπαιδευτικών με τους μαθητές, η προκλητικότητα των μαθητών, η αυταρχική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών, η έλλειψη κινήτρων για τους εκπαιδευτικούς (μισθός, κοινωνική αναγνώριση κ.λπ.), η μειωμένη ικανότητα των εκπαιδευτικών να διαχειριστούν την τάξη, η έλλειψη γνώσεων ψυχολογίας, η δυσκολία στην επικοινωνία με τους γονείς με επίπτωση στις σχέσεις με τους μαθητές. Οι μαθητές από τη μεριά τους αποδίδουν το φαινόμενο αυτό στην έλλειψη ενδιαφέροντος και κινήτρων για μάθηση, στο ότι δεν τους αρέσουν όσα διδάσκονται στο σχολείο, στην επιθετικότητα που βιώνουν στο οικογενειακό ή φιλικό περιβάλλον, στη μίμηση συμπεριφορών που βλέπουν στην τηλεόραση και την επιρροή από διαδικτυακά παιχνίδια (Bostan, 2018).

Η ύπαρξη της σχολικής βίας αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για τη λειτουργία του σχολείου και την εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και για την οργάνωση ενεργειών που θα

επικεντρώνονται στην εξάλειψη βίαιων συμπεριφορών. Οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν επαρκείς γνώσεις, ούτε την ικανότητα να ανταπεξέλθουν στην εμφάνιση αυτών των συμπεριφορών, κάτι το οποίο δεν είναι αποτέλεσμα μόνο της οργάνωσης και λειτουργίας του σχολείου και του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά συνδέεται και με τις ευρύτερες κοινωνικές επιρροές μέσω της οικογένειας, των μέσων μαζικής ενημέρωσης, της οικονομικής κρίσης κ.λπ. (Jevtic, et al., 2014).

Το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν τις κατάλληλες γνώσεις να καταλαβαίνουν και να αντιμετωπίζουν τη σχολική βία μπορεί να οδηγήσει σε συμπεριφορές που στην πραγματικότητα να την ενθαρρύνουν (Makhasane & Mthembu, 2019).

Η οικογενειακή και παιδαγωγική επικοινωνία επηρεάζει την επιθετική συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο. Η επιθετική οικογενειακή επικοινωνία είναι παράγοντας που μπορεί να οδηγήσει στη σχολική βία, ενώ η ανοικτή επικοινωνία των μαθητών με τους γονείς και τους καθηγητές δρα ως προστατευτικός παράγοντας προς τη μείωση του φαινομένου (Garcés-Pretelt, et al., 2020).

Με βάση τα παραπάνω, κρίθηκε σκόπιμη η διεξαγωγή μιας ποσοτικής διερεύνησης που θα εξετάσει μέσα από τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των εκπαιδευτικών την έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας κατά εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται, τα αίτια που την προκαλούν και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει τόσο στην εκπαιδευτική διαδικασία όσο και στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς σε επαγγελματικό και προσωπικό επίπεδο, καθώς και τους προτεινόμενους τρόπους πρόληψης ή αντιμετώπισης του φαινομένου.

## 1. Εισαγωγή

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού ή «*bullying*» και της σχολικής βίας στο χώρο του σχολείου, τόσο μεταξύ μαθητών όσο και κατά εκπαιδευτικών, παίρνει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια.

Το πρόβλημα της βίας και του σχολικού εκφοβισμού στις πολλαπλές μορφές και διαστάσεις του έχει αναγνωριστεί και μελετηθεί από διαφορετικούς επιστημονικούς χώρους και πεδία. Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού έχουν προταθεί διάφορες προσεγγίσεις και μέθοδοι, οι περισσότερες από τις οποίες εστιάζουν στον προληπτικό και παρεμβατικό ρόλο που θα πρέπει να αναλάβουν και να αναπτύξουν τα σχολεία μέσα από προγράμματα και καλές πρακτικές. Είναι πλέον αναγκαίο, όλοι οι άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενοι στο φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού να συμμετέχουν ενεργά και να συνεργαστούν για την αποτελεσματική αντιμετώπισή του.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι εκπαιδευτικοί του σύγχρονου σχολείου, οι οποίοι πολύ συχνότερα τα τελευταία χρόνια έχουν πάρει και το ρόλο του θύματος, θα πρέπει να εφοδιαστούν με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να είναι σε θέση να οργανώνουν, να αναπτύσσουν και να συντονίζουν τις κατάλληλες κοινωνικο-παιδαγωγικές δράσεις, όχι μόνο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, αλλά και για άλλα παράγωγα ζητήματα που προκύπτουν σε επίπεδο ατομικό, τάξης, σχολικής μονάδας και κατ' επέκταση οικογένειας και τοπικής κοινότητας.

Για την επιτυχή αντιμετώπιση του φαινομένου του εκφοβισμού (*bullying*) κατά εκπαιδευτικών, είναι σημαντικό να λάβει το σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας την απαραίτητη επιμόρφωση και εκπαίδευση πάνω σε ζητήματα σχολικής βίας και εκφοβισμού. Ως εκ τούτου, η ενημέρωση, η ευαισθητοποίηση, η αξιοποίηση και η ανάπτυξη συνεργατικών δράσεων για την πρόληψη του φαινομένου αυτού, θα πρέπει να περιλαμβάνει το σύνολο των εμπλεκόμενων, δηλαδή το σχολείο, την οικογένεια και την τοπική κοινότητα (Δίκτυο Πρόληψης & Αντιμετώπισης των φαινομέ, χ.χ.).

## 2. Σκοπός και στόχοι της διπλωματικής εργασίας

Η παρούσα ερευνητική εργασία αποτελεί μια εμπειρική μελέτη στο χώρο της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και σκοπό έχει να διερευνήσει το φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών στα Δημοτικά σχολεία της Ελλάδας.

### 2.1. Θεωρητικοί στόχοι

Πρωτίστως, είναι ανάγκη να καθοριστούν οι θεωρητικοί στόχοι, οι οποίοι θα καθορίσουν τον τρόπο προσέγγισης της βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

- 1<sup>ος</sup> Θεωρητικός στόχος:

Αρχικά, μέσα από μια βιβλιογραφική ανασκόπηση θα προσεγγίσουμε την έννοια του όρου «βία». Θα αναφέρουμε τόσο την ετυμολογία του όρου, όσο και τις συνηθέστερες μορφές βίας που συναντάμε στην κοινωνική, επαγγελματική ή προσωπική μας ζωή.

- 2<sup>ος</sup> Θεωρητικός στόχος:

Έπειτα, θα μελετήσουμε μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης την έννοια της «σχολικής βίας» και των μορφών της. Επιπλέον, θα αναλύσουμε τα αίτια και τους παράγοντες που την προκαλούν.

- 3<sup>ος</sup> Θεωρητικός στόχος:

Τέλος, θα αναφερθούμε στην έννοια του εκφοβισμού (bullying) ενάντια στους εκπαιδευτικούς, την οποία θα προσεγγίσουμε μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση.

### 2.2. Ερευνητικοί στόχοι

Στη συνέχεια, θα καθορίσουμε τους ερευνητικούς μας στόχους, οι οποίοι και θα αποτελέσουν τη βάση διεξαγωγής της ζητούμενης έρευνας.

- 1<sup>ος</sup> Ερευνητικός στόχος:

Θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τον βαθμό εμφάνισης του φαινομένου του εκφοβισμού (bullying) κατά εκπαιδευτικών στα δημοτικά σχολεία και τις επιπτώσεις που έχει στην ψυχολογία και τη σωματική υγεία των εκπαιδευτικών, στην κοινωνική τους ζωή και την εργασία, αλλά και στην ίδια τη λειτουργία του σχολείου.

- 2<sup>ος</sup> Ερευνητικός στόχος:

Θα διερευνήσουμε τις απόψεις των εκπαιδευτικών στα δημοτικά σχολεία για το πρόβλημα του εκφοβισμού (bullying), πού το εντοπίζουν, πώς εκδηλώνεται και πώς

αντιμετωπίζεται από το εκπαιδευτικό σύστημα. Κατά πόσο είναι εκπαιδευμένοι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί και ποια μέσα τους δίνει το σχολείο για την αντιμετώπισή του;

- 3<sup>ος</sup> Ερευνητικός στόχος:

Διερεύνηση των αιτίων και των παραγόντων που μπορούν να οδηγήσουν τους μαθητές στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς, καθώς και των τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου, όπου αυτό εμφανίζεται.

### **3. Θεωρητικό πλαίσιο**

#### **3.1. Ο κλάδος της εκπαίδευσης**

Ο άνθρωπος από τη στιγμή που έρχεται στον κόσμο αναπτύσσεται σιγά-σιγά σε μια κοινωνικοπολιτισμική προσωπικότητα, προσλαμβάνει όλα τα στοιχεία της κουλτούρας που τον περιβάλλει και εφοδιάζεται με εκείνα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που θα τον βοηθήσουν να ενταχθεί και να ενσωματωθεί στο κοινωνικό σύνολο. Η μάθηση αυτή που αποσκοπεί στην επιβίωση και την ευημερία, του παρέχεται από μια ποικιλία κοινωνικών φορέων, ανάμεσα στους οποίους περίοπτη θέση κατέχει η εκπαίδευση. Η οργάνωση της εκπαίδευσης πραγματοποιείται σε ιδιαίτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα σχολεία, τα οποία παρέχουν τα κατάλληλα μέσα και τις συνθήκες, ώστε η μάθηση να είναι όσο γίνεται πιο αποτελεσματική. Για το σκοπό αυτό, τα σχολεία αναπτύσσουν νέες μεθόδους και δραστηριότητες, οι οποίες διευκολύνουν τη διδασκαλία και τη μάθηση.

Το σχολείο, λοιπόν, στην πραγματικότητα είναι ένας κοινωνικός οργανισμός που βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών του, στηρίζεται από τα άλλα μέρη της κοινωνίας, κι έτσι σχετίζεται με τους άλλους κοινωνικούς θεσμούς. Μέσω της εκπαίδευσης, η κοινωνία προετοιμάζει τους νέους να αναλάβουν ρόλους και θέσεις που θα εξασφαλίσουν την ομαλή λειτουργία της, εξασφαλίζοντας έτσι την επιβίωση και συνέχισή της (Κουλουγλιώτης, 1995).

##### **3.1.1. Η εκπαίδευση στη σύγχρονη Ελλάδα – Ιστορική αναδρομή**

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τον τουρκικό ζυγό, ως πρώτος Κυβερνήτης της χώρας ανέλαβε ο Καποδίστριας (1827), ο οποίος έθεσε ως βασική του προτεραιότητα τη θεμελίωση ενός οργανωμένου εκπαιδευτικού συστήματος και τη μόρφωση του λαού. Γι' αυτό και από τα πρώτα υπουργεία που ιδρύθηκαν στο νεοσύστατο κράτος το 1829, ήταν το Υπουργείο Παιδείας. Ο Καποδίστριας, έμπειρος όντας στα εκπαιδευτικά ζητήματα μέσω επιθεωρήσεων σε σχολεία του εξωτερικού, εντόπισε τα κυριότερα προβλήματα, τα οποία θα έπρεπε να αντιμετωπίσει για να θεμελιωθεί η στοιχειώδης εκπαίδευση στην Ελλάδα. Αυτά ήταν η ανομοιομορφία των σχολικών ιδρυμάτων, η έλλειψη καταρτισμένων δασκάλων και ο μεγάλος αριθμός των ορφανών (Λαιμοδέτη, 2019).

Ο Καποδίστριας ίδρυσε το Ορφανοτροφείο της Αίγινας για να μπορούν τα ορφανά του πολέμου να λάβουν γενική μόρφωση και επαγγελματική εκπαίδευση. Σε αυτό

λειτουργήσαν 3 Αλληλοδιδασκτικά σχολεία (αντίστοιχα των σημερινών Δημοτικών, αλλά 4ετούς φοίτησης), 3 Ελληνικά (αντίστοιχα των σημερινών Γυμνασίων, με 3ετή φοίτηση) και αρκετά «χειροτεχνεία», δηλαδή πρακτικά εργαστήρια διαφόρων τεχνών για όσους μαθητές δεν είχαν την ικανότητα να προοδεύσουν στα μαθήματα. Στο Ορφανοτροφείο λειτούργησε και το «Πρότυπον Σχολείον», στο οποίο σπούδαζαν όσοι σκόπευαν να διδάξουν στα Αλληλοδιδασκτικά. Ακόμη, ιδρύθηκε το «Κεντρικόν Σχολείον», στο οποίο φοιτούσαν όσοι νέοι ήθελαν να ακολουθήσουν ανώτερες σπουδές σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Ταυτόχρονα, ο Καποδίστριας θα ιδρύσει στην Τίρυνθα (περιοχή ανάμεσα στο Άργος και το Ναύπλιο) τη Γεωργική Σχολή, η οποία είχε την ονομασία το «Πρότυπον Αγροκήπιον» (Φωτόδεντρο, 2021). Ο Καποδίστριας ήταν ο πρώτος που συνέλαβε την ιδέα για την ίδρυση Πανεπιστημίου στο ελληνικό έδαφος. Όμως ο πρόωρος θάνατός του, με τη δολοφονία του στο Ναύπλιο το 1831, δεν του επέτρεψε να ολοκληρώσει το έργο του (Κουλουγλιώτης, 1995).

Αργότερα, επί θητείας του βασιλιά Όθωνα (1833 – 1863), τα μέλη της Αντιβασιλείας εξέδωσαν διατάγματα, σύμφωνα με τα οποία αποφασίστηκε:

- 1) Η ίδρυση Δημοτικών σχολείων σε όλους τους δήμους με υποχρεωτική βετή φοίτηση για παιδιά άνω των 6 ετών,
- 2) Η ίδρυση Ελληνικών σχολείων 3ετούς φοίτησης σε όλες τις επαρχίες και
- 3) Η ίδρυση Γυμνάσιων 4ετούς φοίτησης στην έδρα κάθε νομού.

Οι Γερμανοί οργάνωσαν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα πάνω στα πρότυπα του αντίστοιχου Βαυαρικού, παρά τις διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που χαρακτήριζαν τις 2 κοινωνίες. Χαρακτηριστικό του εκπαιδευτικού συστήματος που διαμορφώθηκε ήταν ένας κύκλος βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης και δυο διαφορετικοί κύκλοι μέσης εκπαίδευσης. Το περιεχόμενο των σπουδών είχε έντονα στοιχεία από τον κλασικισμό και την αρχαιολατρία, ενώ η απόκτηση θετικών και τεχνικών γνώσεων περνούσε σε δεύτερη μοίρα (Κοπάδης, 2020).

Τη διοίκηση και την εποπτεία της στοιχειώδους εκπαίδευσης ανέλαβαν οι Δήμοι και γι' αυτό πήρε την ονομασία «Δημοτική» εκπαίδευση (Βαμβακά, 2015). Το κράτος είχε την ευθύνη της κάλυψης των δαπανών για τη λειτουργία των Ελληνικών σχολείων και των Γυμνασίων. Για την εκπαίδευση των δασκάλων ιδρύθηκε το πρώτο Διδασκαλείον, ενώ για την επιλογή των διδασκόντων συγκροτήθηκε επιτροπή που θα έκρινε τα προσόντα των

υποψήφίων καθηγητών. Το 1837 ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο της Αθήνας και πολύ αργότερα, το 1855, αποφασίστηκε οι καθηγητές να είναι αποκλειστικά απόφοιτοί του.

Κάπως έτσι φτάνουμε στην επόμενη κρίσιμη περίοδο, τόσο για την εκπαίδευση όσο και για το μέλλον της χώρας. Μιλάμε για την περίοδο 1911 – 1945. Η Ελλάδα ταλανίζεται από πολεμικές περιπέτειες και πολιτικές κρίσεις από το 1912 έως το 1922. Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου βρίσκει τη χώρα στο πλευρό των νικητών, ενώ ακολουθεί η Μικρασιατική καταστροφή το 1922 με ήττα της Ελλάδας (Κοπάδης, 2020).

Την περίοδο αυτή ξεκίνησε το πρώτο κύμα εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων του 20ου αιώνα για την ελληνική παιδεία. Δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη συγκρότηση του Πανεπιστημίου, ενώ με τα νομοσχέδια του 1913 η Δημοτική εκπαίδευση έγινε βετής και υποχρεωτική οδηγώντας στο αστικό σχολείο ή στο βτάξιο Γυμνάσιο. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929 επέτρεψε στους απόφοιτους του Δημοτικού να εισάγονται στις επαγγελματικές σχολές χωρίς εξετάσεις, ενώ με εξετάσεις γινόταν η εισαγωγή στο Γυμνάσιο.

Το 1964 εισάγεται η δημοτική γλώσσα, το σχολείο γίνεται 9ετούς φοίτησης, ιδρύεται το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και καθιερώνεται η δωρεάν παιδεία, ενώ παράλληλα θεσπίζεται το Ακαδημαϊκό Απολυτήριο. Την περίοδο 1962 - 1965 τα πανεπιστήμια ξεκινούν τη διοργάνωση εξετάσεων για την εισαγωγή των φοιτητών στα τμήματά τους. Το 1978 - 1979 καθιερώνονται οι εξετάσεις στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση για την είσοδο στα ΑΕΙ και ΚΑΤΕΕ. Το 1983 καταργούνται οι εξετάσεις στη Β΄ Λυκείου και καθιερώνεται το σύστημα των Δεσμών (Κοπάδης, 2020).

Ο τρόπος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση μέσω εξετάσεων έχει παραμείνει έως σήμερα, αλλά με σημαντικές αλλαγές, καθώς το σύστημα των Δεσμών καταργήθηκε και οι σχολές Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εντάχθηκαν σε Επιστημονικά Πεδία.

### **3.1.2. Το Δημοτικό σχολείο και ο ρόλος του εκπαιδευτικού**

Το Δημοτικό σχολείο εκτός από έναν χώρο εκπαίδευσης αποτελεί και έναν χώρο κοινωνικοποίησης των μαθητών μέσω της συναναστροφής με τους συμμαθητές και τους δασκάλους τους. Το σχολείο συνδέεται με τη ζωή και τις δραστηριότητες της ευρύτερης κοινωνίας, αλλά συγχρόνως διαθέτει τη δική του δυναμική, έχει τη δική του δομή και αναπτύσσει ειδικές κοινωνικές σχέσεις. Τα σύγχρονα σχολεία επιτελούν την



ειδική λειτουργία της προετοιμασίας των παιδιών για ενεργητική συμμετοχή σε δραστηριότητες που πρέπει να εμπλακούν όταν ενηλικιωθούν (Κουλουγλιώτης, 1995).

Το σχολείο πρέπει να κάνει το μαθητή να αισθάνεται σαν να βρίσκεται στο δεύτερό του σπίτι, στη δεύτερή του οικογένεια. Όταν τα παιδιά εμφανίζουν επιθετική συμπεριφορά, συνήθως είτε νιώθουν ότι κάτι τους λείπει, είτε βρίσκουν έναν τρόπο να διοχετεύσουν την ενέργειά τους και το διασκεδάζουν. Το σχολείο και ο δάσκαλος είναι εκείνοι που θα τα βοηθήσουν να διοχετεύσουν σε δημιουργικές δραστηριότητες την ενέργειά τους (Σαββίδου, 2013).

Ο δάσκαλος επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη των μαθητών και τη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους. Λόγω του σημαντικού του ρόλου μπορεί να αναπτύξει σχέσεις «γονέα» με τους μαθητές. Εκτός από τη μετάδοση γνώσεων, ρόλος του είναι να παροτρύνει τους μαθητές να χρησιμοποιούν τις γνώσεις αυτές, ώστε να γίνουν ενεργοί πολίτες, χρήσιμοι στην κοινωνία με αίσθημα δικαιοσύνης (Cox, 2020).

Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, πρέπει να οργανώνει τις δραστηριότητες της τάξης με τέτοιο τρόπο, ώστε εκτός από γνωστικά αποτελέσματα, να παράγει κοινωνικότητα, ήθος και αξίες. Όποιο διδακτικό ύφος και να χρησιμοποιήσει, η στάση του απέναντι στους μαθητές, η συμπεριφορά του, οι προσδοκίες του και ο τρόπος με τον οποίο οργανώνει τις διδακτικές δραστηριότητες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις διαθέσεις των μαθητών, ώστε να καταβάλλουν την προσπάθεια που απαιτεί η μάθηση στο σχολείο (Κουλουγλιώτης, 1995).

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα, πως το σχολείο δεν είναι απλά η προετοιμασία για τη ζωή. Είναι η ίδια η ζωή και αυτό σημαίνει πως η αξία και η προσφορά του είναι ανεκτίμητη (Κουλουγλιώτης, 1995).

### **3.2. Η έννοια της βίας**

Η βία είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται στην κοινωνία από τον αρχαίο κόσμο έως τη σύγχρονη εποχή. Παντού καταδικάζεται τόσο νομικά όσο και ηθικά, αλλά αυτή η ηθική καταδίκη της βίας αφορά μόνο στην ορατή της πλευρά, καθώς πίσω από μια ωραιοποιημένη κατάσταση διαιωνίζονται βιαιότητες που δεν κάνουν διακρίσεις ηλικίας, φύλου, καταγωγής, οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης. Βιαιότητες που οδηγούν σε συνέπειες καταστροφικές, τόσο για τη σωματική όσο και την ψυχική υγεία του ανθρώπου (Μάλαμα, 2014).

Η λέξη «βία» στην ελληνική γλώσσα σημαίνει «η χρησιμοποίηση της δυνάμεως για την επιβολή θέλησεως, καταναγκασμός» (Τεγόπουλος - Φυτράκης, 1991).

Ο Μπαμπινιώτης (Μπαμπινιώτης, 2019) στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας ορίζει τη «βία» ως την «άσκηση σωματικής ή άλλης δύναμης, τη χρησιμοποίηση απειλών».

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας μέσω της Συμμαχίας κατά της Βίας (Violence Prevention Alliance) ορίζει τη βία ως : «τη χρήση σωματικής ισχύος ή δύναμης, επ' απειλή ή πραγματική, κατά του ίδιου του ατόμου ή κατά τρίτου προσώπου, ή κατά μιας ομάδας ή της κοινότητας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα ή έχει μεγάλη πιθανότητα να έχει ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό, το θάνατο, ψυχολογική βλάβη, κακή ανάπτυξη ή στέρηση» (World Health Organization/ Violence Prevention All, 2021).

### **3.2.1. Μορφές βίας**

Όταν χρησιμοποιούμε τη λέξη «βία», συνήθως την περιορίζουμε σε εγκληματικές ενέργειες ή σε ορισμένα φαινόμενα, τα οποία σχετίζονται με αρνητικές κοινωνικές αναταραχές, όπως βιαιοπραγίες στα γήπεδα ή βανδαλισμοί κατά περιουσιών. Υπάρχουν όμως κι άλλες, έμμεσες μορφές βίας, οι οποίες δε γίνονται άμεσα αντιληπτές. Βία είναι η ανεργία, ο αναλφαβητισμός, ο ρατσισμός, η υποτίμηση της γυναίκας, ο σχολικός εκφοβισμός. Αυτές οι μορφές βίας, βεβαίως, είναι αποτέλεσμα άλλων έμμεσων μορφών βίας, όπως η άγνοια και η προκατάληψη (Καραλή, 1993).

Φαινόμενα βίας συναντάμε στην οικογένεια με τη μορφή της συναισθηματικής, σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης, στο σχολείο με τα περιστατικά του σχολικού εκφοβισμού, στον αθλητισμό με τη μορφή του χουλιγκανισμού, στη γειτονιά με τη μορφή του βιασμού, αλλά και στην παγκόσμια κοινότητα με τη μορφή της εμπορίας ανθρώπων και της πορνογραφίας με την πλειοψηφία των θυμάτων να είναι γυναίκες και παιδιά (Μάλαμα, 2014).

Στην Παγκόσμια Έκθεση για τη Βία και την Υγεία (World Report on Violence and Health) παρουσιάζονται οι τύποι βίας, προκειμένου να γίνουν καλύτερα κατανοητά τα πλαίσια εμφάνισης της βίας και η αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων μορφών βίας. Εδώ, διακρίνονται τέσσερις μορφές εμφάνισης της βίας: η σωματική, η σεξουαλική και ψυχολογική επίθεση και η στέρηση. Μία επιπλέον διάκριση της βίας έχει να κάνει με το ποιος είναι ο θύτης και ποιο το θύμα. Εδώ διακρίνουμε:

α) τη βία κατά του ίδιου του ατόμου, όταν θύτης και θύμα είναι ο ίδιος άνθρωπος (αυτο-κακοποίηση, αυτοκτονία)

β) τη βία κατά άλλου ατόμου, η οποία μπορεί να συμβεί στην οικογένεια, κατά του συντρόφου ή κατά της κοινότητας. Σ' αυτή την κατηγορία περιλαμβάνεται η παιδική κακοποίηση, η ενδοοικογενειακή βία, η σχολική βία, η βία κατά των ηλικιωμένων, η επίθεση από αγνώστους, η βία στην εργασία, τα εγκλήματα για περιουσιακές διαφορές κ.ά..

γ) τη συλλογική βία, η οποία εκδηλώνεται από μεγαλύτερες ομάδες ατόμων και διαχωρίζεται σε κοινωνική, πολιτική και οικονομική (World Health Organization/ Violence Prevention All, 2021).

### **3.3. Η έννοια της σχολικής βίας**

Η «σχολική βία» ή «σχολικός εκφοβισμός» ή «bullying» αποτελεί φαινόμενο της σύγχρονης κοινωνίας, το οποίο μελετήθηκε για πρώτη φορά στη Νορβηγία το 1978 με το βιβλίο του Olweus "Aggression in the schools: Bullies and whipping boys". Εννέα χρόνια μετά, το 1987, σε πολλά επιστημονικά περιοδικά αρχίζει να εμφανίζεται ο όρος «bullying» με τον οποίο είναι ευρέως γνωστό το φαινόμενο. Από τις Σκανδιναβικές χώρες το φαινόμενο αρχίζει να εξαπλώνεται και σε άλλες χώρες όπως οι Η.Π.Α., η Ιαπωνία, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία (Φουσάρου - Μαλάμη & Χριστοδουλοπούλου, 2015).

Για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος ορισμός στον οποίο να συμφωνούν οι ερευνητές.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Olweus (Olweus, 2009), ο οποίος πρώτος ασχολήθηκε με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού: *«ένας μαθητής γίνεται αντικείμενο εκφοβισμού ή θυματοποιείται όταν υποβάλλεται κατ' επανάληψη και κατ' εξακολούθηση, σε αρνητικές ενέργειες, από έναν ή περισσότερους άλλους μαθητές»*. Ο ίδιος, επίσης, επισημαίνει τη διαφορά του σχολικού εκφοβισμού (bullying) με το «πείραγμα» (teasing) στα πλαίσια του παιχνιδιού. Το «πείραγμα» συνήθως συμβαίνει μεταξύ φίλων και δεν περιλαμβάνει την πρόκληση σωματικού πόνου στους άλλους. Αντίθετα, στο σχολικό εκφοβισμό εμπλέκονται άτομα που δεν είναι φίλοι. Αν το παιδί αισθανθεί ότι οι πράξεις των άλλων δε γίνονται μέσα στα όρια του παιχνιδιού και, το κυριότερο, αν συμβαίνουν

για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, τότε μπορούμε να πούμε ότι από το «πείραγμα» έχουμε περάσει στον εκφοβισμό.

Ο Smith και οι συνεργάτες του (Smith, et al., 2004) ορίζουν το bullying ως «*μια επαχθή επιθετική συμπεριφορά, η οποία χαρακτηρίζεται από επαναλαμβανόμενες πράξεις με τα θύματα να είναι πιο αδύναμα και ευάλωτα και να μην μπορούν εύκολα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους*».

Η James (James, 2010), μελετώντας τους διάφορους ορισμούς που έχουν δοθεί για το φαινόμενο του εκφοβισμού, συνοψίζει τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει μια συμπεριφορά για να οριστεί ως «bullying». Αυτά είναι:

- Πρόθεση να βλάψει τον άλλον: το bullying γίνεται εσκεμμένα και ο θύτης έχει την πρόθεση να προκαλέσει κακό.
- Επιβλαβές αποτέλεσμα: ένα ή περισσότερα άτομα πληγώνονται σωματικά ή συναισθηματικά.
- Άμεσες ή έμμεσες πράξεις: μπορεί να περιλαμβάνει άμεση επιθετική συμπεριφορά, όπως άσκηση σωματικής βίας, αλλά και έμμεσες πράξεις, όπως το να διαδίδει κανείς φήμες.
- Γίνεται κατ' επανάληψη: για να χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά ως bullying πρέπει να γίνεται επαναλαμβανόμενα. Μια μεμονωμένη επιθετική συμπεριφορά, όπως μια εμπλοκή σε καυγά, δεν είναι bullying.
- Ένδειξη ισχύος: συνήθως περιλαμβάνει την κατάχρηση της ισχύος που μπορεί να έχει ο θύτης σε σχέση με το θύμα όσον αφορά στη σωματική δύναμη, την ηλικία ή την κοινωνική θέση.

### **3.3.1. Μορφές σχολικής βίας**

Η σχολική βία μπορεί να λάβει διάφορες μορφές. Οι μορφές διαχωρίζονται ανάλογα με τους τρόπους που εκδηλώνεται και ανάλογα με τα μέσα που χρησιμοποιεί ο δράστης.

Η Μπουνά (Μπουνά, 2018) σε έρευνα που έκανε για τη διδακτορική της διατριβή σε 200 μαθητές Δημοτικού και 189 μαθητές Γυμνασίου του Δήμου Ιωαννιτών κατέγραψε 148 μορφές σχολικής βίας. Βάσει της γενικής κατηγοριοποίησης που συναντάται στη βιβλιογραφία, καταγράφηκαν οι εξής μορφές βίας: α) λεκτική βία (66 μορφές), β) σωματική βία (55 μορφές), γ) κοινωνική βία (17 μορφές), δ) σεξουαλική βία (5 μορφές) και ε) ηλεκτρονική βία (5 μορφές). Παρακάτω θα αναλύσουμε την κάθε μία ξεχωριστά:

*Α) Λεκτική βία ή Λεκτικός εκφοβισμός (verbal bullying):*

Αποτελεί τη συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού. Μπορεί να περιλαμβάνει πειράγματα, βρισιές, απειλές και ειρωνείες. Τα πειράγματα και οι βρισιές συνήθως έχουν να κάνουν με την εξωτερική εμφάνιση, τη νοητική ικανότητα, τη σχολική επίδοση, τη σεξουαλικότητα και τη συμπεριφορά. Οι απειλές μπορεί να είναι λεκτικές, σωματικές ή ψυχολογικές. Οι ειρωνείες, επίσης, μπορεί να είναι λεκτικές ή μη λεκτικές. (Μπουνά, 2018).

*Β) Σωματική βία, Άμεσος ή σωματικός εκφοβισμός (physical bullying):*

Αποτελεί μία από τις συχνότερες μορφές σχολικού εκφοβισμού που είναι και ο πιο άμεσος. Ο θύτης χρησιμοποιεί χτυπήματα, κλωτσιές, σπρωξιές, χαστούκια, μπουιές, τράβηγμα μαλλιών, άρπαγμα ή και φθορά της ατομικής ιδιοκτησίας (Smith, et al., 1999).

*Γ) Κοινωνική βία, Κοινωνικός, σχεσιακός ή έμμεσος εκφοβισμός (indirect, social, relational bullying):*

Σε αυτή τη μορφή εκφοβισμού καταγράφονται συμπεριφορές με τα παρακάτω χαρακτηριστικά. Το θύμα δεν γίνεται αποδεκτό και αποκλείεται από κοινωνικές ομάδες ή δραστηριότητες, ενώ παρατηρείται διάδοση φημών ή συκοφάντηση. Σκοπός του θύτη είναι να υποτιμά το θύμα και να κλονίσει την αυτοεκτίμησή του. Για την επίτευξη αυτού του στόχου χρησιμοποιεί τακτικές, όπως να απομονώνει το θύμα, να κάνει χειρονομίες και νεύματα, και γενικά να έχει εχθρική μη λεκτική επικοινωνία απέναντι στο θύμα (Hong & Espelage, 2012).

*Δ) Σεξουαλική βία ή Σεξουαλικός εκφοβισμός (sexual bullying):*

Σε αυτό το είδος σχολικού εκφοβισμού περιλαμβάνονται ανήθικες χειρονομίες, οι θύτες διαδίδουν φήμες σχετικά με τη σεξουαλικότητα και τις σεξουαλικές εμπειρίες του θύματος, χρησιμοποιούν απειλές και επιδιώκουν σωματική επαφή χωρίς τη συναίνεση του θύματος (Linden, 2009).

*Ε) Ηλεκτρονική βία, Ηλεκτρονικός εκφοβισμός ή κυβερνοεκφοβισμός (cyber bullying):*

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας που συντελείται τα τελευταία χρόνια οδήγησε στη δημιουργία αυτής της μορφής σχολικού εκφοβισμού. Σύμφωνα με τους Dehue, Bolman and Völlink (Dehue, et al., 2008) για να χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά ως κυβερνοεκφοβιστική πρέπει να πληρούνται οι ακόλουθες τρεις βασικές προϋποθέσεις: α. να επαναλαμβάνεται, β. να επιφέρει ψυχολογικές επιπτώσεις στο θύμα και γ. να υπάρχει

πρόθεση. Σκοπός είναι ο δημόσιος διασυρμός του θύματος και για να τον πετύχουν οι θύτες χρησιμοποιούν ηλεκτρονικά μέσα (κινητά τηλέφωνα, chat rooms και άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης).

Στο σημείο αυτό, να σημειώσουμε ότι οι μορφές του σχολικού εκφοβισμού εμφανίζονται είτε μεμονωμένα, είτε σε συνδυασμό και ποικίλλουν σε ένταση. Τέλος, οι συμπεριφορές αυτές μπορεί να εκδηλωθούν άλλοτε από ένα άτομο, και άλλοτε από ομάδα ατόμων (Καμινारीδη & Τσαλίκη, 2017).

### **3.3.2. Παράγοντες – Αίτια της σχολικής βίας**

Αυτό που συνήθως έχει παρατηρηθεί, είναι ότι θύματα του σχολικού εκφοβισμού πέφτουν παιδιά ή και έφηβοι που είναι πιο αδύναμα σωματικά ή ψυχολογικά και δεν έχουν το σθένος να προστατέψουν τον εαυτό τους ή νομίζουν ότι δε θα καταφέρουν να προστατέψουν τον εαυτό τους. Τα παιδιά αυτά είναι πιο ευαίσθητα, χαμηλών τόνων, με χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, εσωστρεφή και ανασφαλή. Θεωρούν ότι αυτό που τα χαρακτηρίζει είναι η αδυναμία και γι' αυτό δυσκολεύονται να αντιδράσουν. Το αυταρχικό ή υπερπροστατευτικό περιβάλλον από το οποίο μπορεί να προέρχονται, δεν τους έδωσε τη δυνατότητα να πάρουν πρωτοβουλίες και ευθύνες για να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν ως προσωπικότητες. Το οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο έχουν μεγαλώσει δεν παρείχε τις προϋποθέσεις, ώστε να αναπτύξουν τόσο την έκφραση του λόγου όσο και του συναισθήματος. Στην κατηγορία αυτή μπορεί να ανήκουν παιδιά που προέρχονται από άλλη χώρα ή έχουν άλλη θρησκεία, παιδιά που είναι δηλαδή διαφορετικά.

Σε έρευνα του Πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ, αναφέρεται πως «τα παιδιά που έχουν υποστεί σχολικό εκφοβισμό έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν κατάθλιψη, άγχος και τάσεις αυτοκτονίας αργότερα στη ζωή τους».

Το κυριότερο χαρακτηριστικό του θύτη είναι ότι συνήθως παρουσιάζεται ως πιο ισχυρός. Μπορεί να υπερέχει σωματικά ή και μυϊκά, να είναι αντιδραστικός, να θέλει να ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους, αλλά με λάθος τρόπους. Μέσω της επιβολής του απέναντι στους ανίσχυρους και την ταπείνωση του θύματος προσπαθεί να επιβεβαιωθεί ο ίδιος ως προσωπικότητα. Έρευνες έχουν δείξει ότι στο οικογενειακό περιβάλλον του θύτη είναι σύνηθες φαινόμενο η άσκηση βίας, σωματικής, λεκτικής ή ακόμη και συναισθηματικής. Πρόκειται δηλαδή για ένα περιβάλλον κακοποιητικό, όπου τα μέλη της οικογένειας

μαθαίνουν τη βία ως τρόπο συμπεριφοράς και την αναπαραγάγουν στην κοινωνική τους ζωή. Η συμπεριφορά αυτή δίνει στο θύτη ευχαρίστηση και την αίσθηση της ανωτερότητας απέναντι σε κάποιον που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Νιώθει ότι καταξιώνεται στα μάτια των συμμαθητών του, ενώ αρκετές φορές μπορεί να γίνει επιθετικός και προς τους δασκάλους του ή τους καθηγητές του.

Σύμφωνα με έρευνες, οι θύτες σχολικής βίας μπορεί και μελλοντικά ως ενήλικες να υιοθετήσουν τέτοιου είδους παραβατικές συμπεριφορές, οι οποίες θα τους γίνουν τρόπος ζωής. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να μην καταφέρουν ποτέ να αποκτήσουν μια υγιή ψυχοκοινωνική ζωή, αλλά αντίθετα θα εισπράττουν τις καταστροφικές συνέπειες της παραβατικής συμπεριφοράς τους (Μόσχα, 2015).

### **3.4. Το φαινόμενο του εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών**

Ο εκφοβισμός (bullying) κατά εκπαιδευτικών αποτελεί ένα νέο παγκόσμιο φαινόμενο και δεν επικεντρώνεται σε μεμονωμένα περιστατικά που μπορεί να έχουν να κάνουν με συμπεριφορές ορισμένων εκπαιδευτικών. Πρέπει να γίνει αντιληπτό, ότι αφορά όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς και είναι όλων ευθύνη η αντιμετώπισή του.

Η Garrett (Garrett, 2014) χρησιμοποίησε τον όρο *student bullying of teachers*, ενώ βασιζόμενη στην παγκόσμια βιβλιογραφία αναφέρει τους όρους που έχουν χρησιμοποιηθεί από άλλους ερευνητές για να περιγράψουν το φαινόμενο αυτό: «Οι Terry (1998), James & Lawlor (2008), De Wet (2010), Kauppi & Pörhölä (2012) το αναφέρουν απλώς ως *bullying*. Οι Pervin & Turner (1998) αναφέρουν τον όρο *teacher targeted bullying*. Ο Terry (1998) το περιγράφει ως *cross - peer abuse*, οι Dzuka & Dalbert (2007), Chen & Astor (2009), Khoury-Kassabri et al (2009), Wilson et al (2011), Turkum (2011), Mooij (2011) το ονομάζουν ως *violence against teachers*. Ο Benefield (2004) έδωσε τον ορισμό *bullying and harassment of teachers*, ενώ οι Matsui (2005), De Wet (2010) *educator targeted bullying*».

Οι Woudstra, v. Rensburg, Visser and Jordaan (Woudstra, et al., 2018) χρησιμοποίησαν τον όρο *learner-to-teacher bullying*.

Καθώς το φαινόμενο αυτό εκδηλώνεται κυρίως στο χώρο του σχολείου που αποτελεί τον τόπο εργασίας των εκπαιδευτικών, θεωρείται ως μια μορφή εργασιακού εκφοβισμού (Woudstra, et al., 2018).

Διαφέρει όμως από όλες τις άλλες μορφές bullying, καθώς στην περίπτωση αυτή μιλάμε για τον εκφοβισμό ενός ενήλικα από ανήλικους μαθητές. Δεν ισχύει εδώ ό,τι ισχύει σε άλλες μορφές εκφοβισμού, όπου ο θύτης βρίσκεται σε θέση ισχύος απέναντι στο θύμα και ασκεί εκφοβισμό χρησιμοποιώντας τη δύναμή του, σωματική ή ψυχολογική.

Για να περιγράψουμε το φαινόμενο του bullying κατά εκπαιδευτικών μπορούμε να αναφέρουμε τα παρακάτω χαρακτηριστικά που αναφέρουν οι Pervin & Turner (Pervin & Turner, 1998):

- Επίμονη, ενεργητική και σκόπιμη κακοποίηση των εκπαιδευτικών.
- Ύβρεις, χλευασμοί και υποτίμηση των εκπαιδευτικών.
- Εκδήλωση αδιαφορίας.
- Καταστροφή προσωπικών αντικειμένων των εκπαιδευτικών.
- Διάδοση φημών και προσωπικών απόψεων για τους εκπαιδευτικούς.

Η De Wet (de Wet, 2010) αναφέρει ένα εξίσου σημαντικό χαρακτηριστικό του φαινομένου του bullying κατά εκπαιδευτικών: *«εκδήλωση κακόβουλων πράξεων με σκοπό την αποδυνάμωση, την επαγγελματική και ηθική απαξίωση των εκπαιδευτικών»*.



#### **4. Έρευνες σχετικά με το θέμα του εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών**

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετές έρευνες σχετικά με το φαινόμενο του εκφοβισμού (bullying) κατά εκπαιδευτικών.

Οι Woudstra, v. Rensburg, Visser and Jordaan (Woudstra, et al., 2018) σε έρευνα που έκαναν σε 6 σχολεία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Ν. Αφρική, βρήκαν ότι οι εκπαιδευτικοί που ήταν θύματα εκφοβισμού παρουσίαζαν αυξημένα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης σε ποσοστό 31,1% και 21,9 % αντίστοιχα. Οι πιο συνηθισμένες μορφές εκφοβισμού που δέχτηκαν οι συμμετέχοντες της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η λεκτική βία σε ποσοστό 62,1% και η σωματική βία σε ποσοστό 34,6%.

Η έρευνα μέσω προσωπικών συνεντεύξεων σε εκπαιδευτικούς της de Wet (de Wet, 2010), έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί - θύματα σχολικού εκφοβισμού από μαθητές εμφάνισαν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αμφέβαλλαν για τις ικανότητες και τις γνώσεις τους. Επίσης, δεν είχαν πλέον καμία φιλοδοξία για επαγγελματική εξέλιξη, ενώ περίμεναν με ανυπομονησία τη συνταξιοδότησή τους.

Οι Pervin & Turner (Pervin & Turner, 1998) διεξήγαγαν έρευνα σε σχολείο Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Λονδίνο με 1303 μαθητές ηλικίας 7 – 13 ετών. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 91% των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν, ανέφερε ότι είχαν δεχτεί bullying από μαθητές κάποια στιγμή στην καριέρα τους, με το 71% εξ αυτών να αναφέρει ως συχνότερη μορφή τη λεκτική βία. Το 62% ανέφερε ότι αυτό συνέβη κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι στα θύματα παρουσιάστηκαν επιπτώσεις στην ψυχολογία και την επαγγελματική τους απόδοση, με ένα ποσοστό στο 6% να δηλώνει ότι αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τη δουλειά του εξαιτίας του bullying που είχε υποστεί.

Αναφορικά με το πού λαμβάνει χώρα το bullying κατά των εκπαιδευτικών, και στην έρευνα του Terry (Terry, 1998) αναφέρεται η τάξη, με ποσοστό 42%, ως το πιο συνηθισμένο μέρος, ενώ ένα 28,7% δήλωσε ότι δέχτηκε bullying εκτός του χώρου του σχολείου. Από το σύνολο των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη έρευνα το 56,4% δήλωσε ότι δέχτηκε bullying από μαθητές τουλάχιστον 1 φορά κατά το τελευταίο τρίμηνο, με το 68% εξ αυτών να έχουν προϋπηρεσία λιγότερη από 3 έτη στο ίδιο σχολείο.

Πιο πρόσφατα, η Garrett (Garrett, 2014), αναφέρει ότι το cyber bullying, δηλαδή ο εκφοβισμός μέσω διαδικτύου χρησιμοποιώντας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αναγνωρίζεται από τους εκπαιδευτικούς ως ο τύπος του bullying με τη χειρότερη ψυχολογική επίπτωση. Η εκφοβιστική συμπεριφορά επαναλαμβάνεται μέσω διαδικτύου και διαδίδεται, με τον εκπαιδευτικό να ζει συνέχεια με το φόβο και την ψυχολογική πίεση.

Αντίστοιχες έρευνες έχουν γίνει για να διερευνηθούν περιπτώσεις εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών στην Ελλάδα και την Κύπρο.

Από αυτές, αξίζει αρχικά να αναφερθούμε στην έρευνα που πραγματοποίησε η Δούκα (Δούκα, 2017) σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχολείων του Νομού Καστοριάς. Από την έρευνά της προέκυψε ότι το 62,5% των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών υπήρξε θύμα bullying, με βασικότερη πηγή εκφοβισμού τους γονείς με ποσοστό 48,6%. Ο εκφοβισμός που είχαν υποστεί από μαθητές ήταν μόλις 13,2% και εκδηλώνονταν με τη μορφή της συκοφάντησης, της υποτίμησης της άποψής τους, της απόκρυψης πληροφοριών, αλλά υπήρχαν ακόμη και περιπτώσεις που οι μαθητές «τους έβαζαν τις φωνές». Η Δούκα (2017) αναφέρθηκε και στο φαινόμενο της εκδήλωσης bullying κατά εκπαιδευτικών από άλλους εκπαιδευτικούς. Η εκφοβιστική συμπεριφορά από άλλους εκπαιδευτικούς εκδηλώθηκε με τη μορφή συκοφάντησης, υποτίμησης της άποψής τους και απόκρυψης πληροφοριών, όπως συνέβη και στην περίπτωση εκφοβισμού τους από μαθητές.

Τέλος, θα αναφερθούμε στην έρευνα του Αλαμπρίτη (Αλαμπρίτης, 2007) που έγινε σε εκπαιδευτικούς της δημόσιας μέσης εκπαίδευσης της Κύπρου. Από την έρευνα αυτή προκύπτει ως συχνότερη μορφή εκδήλωσης φαινομένων bullying από μαθητές η συχνή, σκόπιμη και χωρίς λόγο διακοπή του μαθήματος με ποσοστό 58% και ακολουθεί η λεκτική επίθεση, όπως εξύβριση, ειρωνεία, εξευτελισμός, προσβολή κλπ. με ποσοστό 56%.

## 5. Μεθοδολογία έρευνας

### 5.1. Μέθοδοι έρευνας (ποσοτική vs ποιοτική)

Όταν για τη διερεύνηση ενός φαινομένου χρησιμοποιούνται στατιστικές μέθοδοι και αριθμητικά δεδομένα, τότε αναφερόμαστε σε **ποσοτική έρευνα**. Μέσα από ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα παρατηρήσεων, ο ερευνητής επιδιώκει τα αποτελέσματα να γενικευτούν στον ευρύτερο πληθυσμό. Τα δεδομένα συλλέγονται με ερωτηματολόγια, κλίμακες κ.λπ..

Αντιθέτως, στην **ποιοτική έρευνα** ο ερευνητής απαντάει σε ερωτήματα που σχετίζονται με το «Γιατί;» και το «Πώς;». Στόχος του είναι η διερεύνηση και σε βάθος κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων. Με αυτού του είδους την έρευνα, γίνεται μια βαθιά διερεύνηση των αναπαραστάσεων, στάσεων, αντιλήψεων, κινήτρων, καθώς και των δεδομένων της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος λοιπόν της ποιοτικής έρευνας είναι η ολόπλευρη κατανόηση μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς μέσα από τη διερεύνηση της εμπειρίας των ατόμων και των υποκειμενικών νοημάτων που τη συγκροτούν (Νομικού, 2016).

Παρακάτω παρατίθενται συνοπτικά οι διαφορές των 2 ερευνητικών μεθόδων. (Πίνακας 1)

**Πίνακας 1:** Διαφορές Ποιοτικής και Ποσοτικής Έρευνας. Πηγή: Νομικού, 2016

Ποσοτική	Ποιοτική
<ul style="list-style-type: none"><li>• Παράθεση αριθμητικών δεδομένων</li><li>• Αντικειμενική μέτρηση και ανάλυση των εννοιών με ακρίβεια</li><li>• Η επιστημονική υπόθεση διατυπώνεται στο πρώτο στάδιο της έρευνας</li><li>• Τα δεδομένα αναλύονται μετά από τη συλλογή τους</li><li>• Στόχος είναι η πρόβλεψη</li><li>• Ο ερευνητής αποστασιοποιείται από το αντικείμενο της έρευνας</li><li>• Τα δεδομένα συλλέγονται μέσω ερωτηματολογίων, βιβλιογραφικών επισκοπήσεων, εργαλείων συγκέντρωσης αριθμητικών δεδομένων</li><li>• Τα προβλήματα μπορούν να προβλεφθούν πριν εμφανιστούν κατά τη διάρκεια της έρευνας</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Μη αριθμητικά στοιχεία (κείμενα, ηχογραφήσεις, σύμβολα κ.λπ.)</li><li>• Υποκειμενική ατομική ερμηνεία των γεγονότων</li><li>• Η επιστημονική υπόθεση διατυπώνεται καθώς η έρευνα εξελίσσεται</li><li>• Τα δεδομένα συλλέγονται και αναλύονται παράλληλα</li><li>• Στόχος είναι η περιγραφή του ζητήματος λεπτομερώς και η κατανόησή του</li><li>• Ο ερευνητής εμπλέκεται στο αντικείμενο που μελετά</li><li>• Τα δεδομένα συλλέγονται συμμετοχικά μέσω παρατήρησης, συνέντευξης σε βάθος</li><li>• Απροσδόκητα προβλήματα μπορούν να αλλάξουν το σχεδιασμό της έρευνας</li></ul>

Στην παρούσα εργασία επιλέξαμε την ποσοτική ερευνητική μέθοδο, λόγω της φύσης του θέματος. Η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσω ερωτηματολογίου, επεξεργαστήκαμε τα δεδομένα και ακολούθησε στατιστική ανάλυση.

## **5.2. Η διαδικασία δειγματοληψίας**

Η διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκε, εξαιτίας ιδιαίτερων συνθηκών, μόνο διαδικτυακά. Στο πλαίσιο των μέτρων που είχαν ληφθεί από την κυβέρνηση για την προστασία των πολιτών, λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού SARS-CoV-2, υπήρχε καθεστώς καραντίνας και όλα τα σχολεία ήταν κλειστά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να περιοριστεί το δείγμα μας, καθώς δεν μπορούσαμε να διανεύουμε το ερωτηματολόγιο δια ζώσης στους εκπαιδευτικούς διαφόρων σχολικών μονάδων.

Το ερωτηματολόγιο, το οποίο δημιουργήθηκε στο διαδικτυακό εργαλείο για τη δημιουργία ερωτηματολογίων Google Forms, απεστάλη στους συμμετέχοντες μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email). Η έρευνά μας απευθύνθηκε σε εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι υπηρετούν σε δημοτικά σχολεία της Ελλάδας.

Ο πληθυσμός στον οποίο απευθυνθήκαμε είναι πολύ μεγάλος και δε μπορεί να προσδιοριστεί αριθμητικώς. Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήσαμε είναι η απλή τυχαία δειγματοληψία. Στην απλή τυχαία δειγματοληψία κάθε μέλος του πληθυσμού έχει την ίδια πιθανότητα να επιλεγεί με κάθε άλλο μέλος του πληθυσμού (Ζαφειρόπουλος, 2015).

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε την περίοδο από 22/11/2020 έως 28/01/2021 και συμμετείχαν 94 εκπαιδευτικοί από όλη την Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες διατήρησαν την ανωνυμία τους, καθώς οι απαντήσεις καταχωρήθηκαν ανώνυμα σε μια ηλεκτρονική πλατφόρμα, τα στοιχεία συλλέχθηκαν και έγινε στατιστική ανάλυση μέσω του προγράμματος επεξεργασίας υπολογιστικών φύλλων Excel.

## **5.3. Το ερωτηματολόγιο ως ερευνητικό εργαλείο**

Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήσαμε ερωτηματολόγιο από διδακτορική διατριβή (Αλαμπρίτης, 2007). Για τη δημιουργία του ερωτηματολογίου, όπως αναφέρει ο Αλαμπρίτης (2007), «λήφθηκε υπόψη εμπειρικό υλικό από σχετική πανεθνική έρευνα που έγινε από τους Zeira, Astor και Benbenishty (2004) στο Ισραήλ». Το ερωτηματολόγιο αυτό

έχει εμπλουτιστεί στην ερώτηση (4) του 2<sup>ου</sup> μέρους και στην ερώτηση (3) του 3<sup>ου</sup> μέρους, με στοιχεία που έχουμε λάβει από αντίστοιχες έρευνες (Bostan, 2018).

Επίσης, προκειμένου να εξετάσουμε και τις επιπτώσεις του εκφοβισμού στους εκπαιδευτικούς, προσθέσαμε την ερώτηση (1) του 3<sup>ου</sup> μέρους, η οποία προέρχεται από το ερωτηματολόγιο της Δούκα (Δούκα, 2017) στα πλαίσια της Μεταπτυχιακής διπλωματικής της εργασίας.

Στην αρχή το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε μια μικρή εισαγωγή στην οποία αναφερόταν ο σκοπός της έρευνας, δόθηκαν οι βασικοί ορισμοί και διασφαλιζόνταν η ανωνυμία του και η χρησιμοποίηση των δεδομένων που θα προέκυπταν αποκλειστικά για την έρευνα.

Έπειτα ακολούθησαν οι ερωτήσεις, οι οποίες ήταν κατανεμημένες σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου εξετάζονται βασικά δημογραφικά, κοινωνικά και εργασιακά στοιχεία του δείγματος. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζονται το φύλο, η ηλικία, τα χρόνια υπηρεσίας, η εργασιακή σχέση, η θέση των εκπαιδευτικών στη σχολική μονάδα που υπηρετούν, το επίπεδο σπουδών τους, η περιοχή που βρίσκεται η σχολική μονάδα στην οποία υπηρετούν κατά το σχολικό έτος διεξαγωγής της έρευνας, δηλαδή αν είναι αστική ή αγροτική ή αν είναι αποσπασμένοι σε διοικητική θέση. Τέλος, εξετάζεται σε ποιες τάξεις διδάσκουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα.

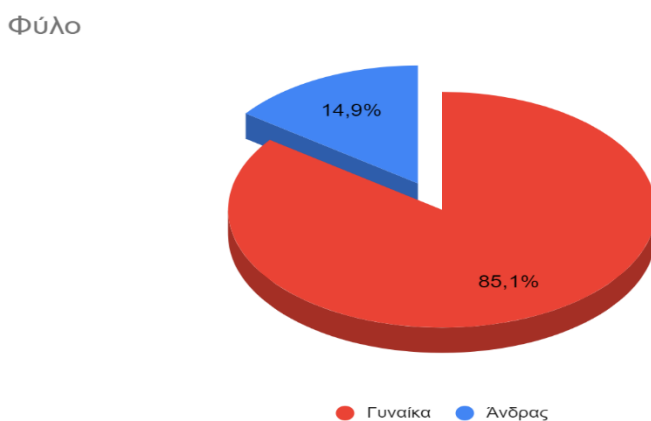
Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει 4 ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες είναι σχετικές με τα ερευνητικά ερωτήματα και τους σκοπούς της εργασίας μας. Εδώ γίνεται ο διαχωρισμός του δείγματος σε αυτούς που έχουν δεχτεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές και απαντώνται ερωτήματα σχετικά με το χρονικό διάστημα, τον τόπο και τον τρόπο που συνέβησαν τα περιστατικά βίας από μαθητές. Όσοι εκπαιδευτικοί δεν έχουν υποστεί κάποιου είδους επιθετικής συμπεριφοράς από μαθητές, προχωρούν στο τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου.

Το τρίτο μέρος αποτελείται από 3 ερωτήσεις κλειστού τύπου και 3 ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Στις ερωτήσεις (2) και (3) παρατίθενται προτάσεις, των οποίων οι απαντήσεις δίνονται σε μία 5βαθμη κλίμακα τύπου Likert (όπου το 1 δηλώνει «καθόλου» και το 5 «πάρα πολύ»). Επίσης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, συμπεριλάβαμε και ερωτήσεις ανοικτού τύπου, αναγνωρίζοντας τον κίνδυνο να μην απαντηθούν από τους συμμετέχοντες, λόγω κόπωσης ή έλλειψης χρόνου. Παρ' όλα αυτά, προκειμένου να επιτευχθεί ο ερευνητικός σκοπός, κρίθηκε απαραίτητο να υπάρχουν στο ερωτηματολόγιο.

## 6. Αποτελέσματα της έρευνας

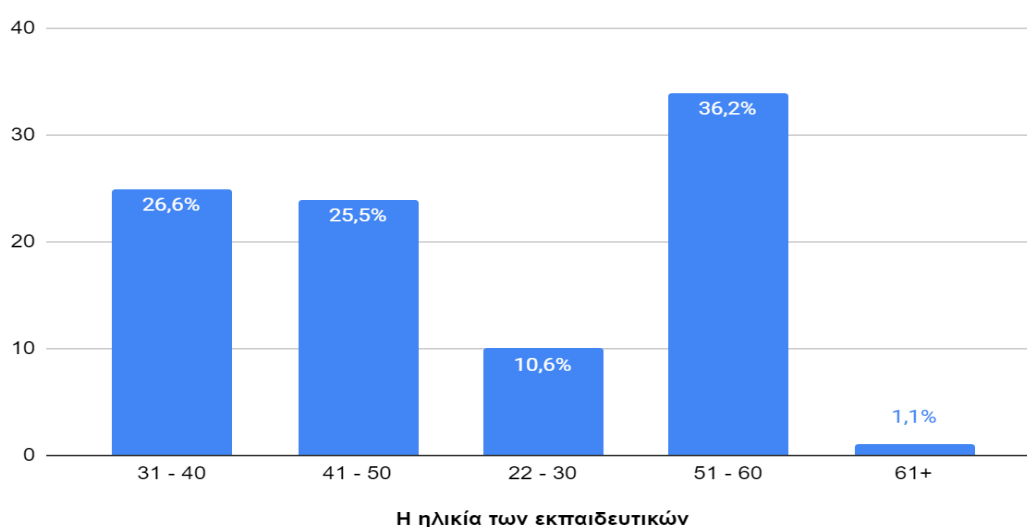
### 6.1. Περιγραφική ανάλυση δημογραφικών - επαγγελματικών στοιχείων του δείγματος

Όπως δείχνει το Γράφημα 1, από τους 94 ερωτώμενους, το 85,1% ήταν γυναίκες και το 14,9% άνδρες.



Γράφημα 1: Το φύλο των ερωτηθέντων

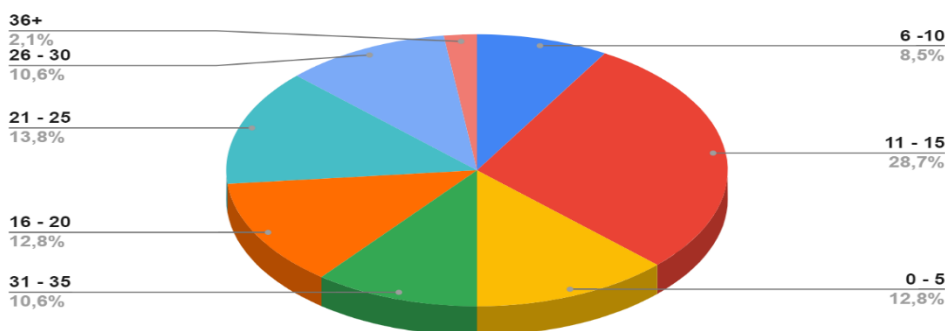
Όσον αφορά την ηλικία των συμμετεχόντων, όλοι ήταν άνω των 22 ετών, με το μεγαλύτερο ποσοστό να είναι μεταξύ 51-60 ετών (36,2%), ενώ αμέσως μετά με ποσοστό 26,6% ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 31-40 ετών και οι ηλικίες 41-50 ετών με ποσοστό 25,5% (Γράφημα 2).



Γράφημα 2: Η ηλικία των ερωτηθέντων

Αναφορικά με τη διδακτική εμπειρία, το 78,7% των εκπαιδευτικών που απάντησαν έχουν πάνω από 11 έτη προϋπηρεσίας, με το μεγαλύτερο ποσοστό (28,7%) να έχει 11 έως 15 έτη. Παρατηρούμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 12,8% δήλωσε προϋπηρεσία λιγότερη από 5 έτη (Γράφημα 3).

Χρόνια υπηρεσίας

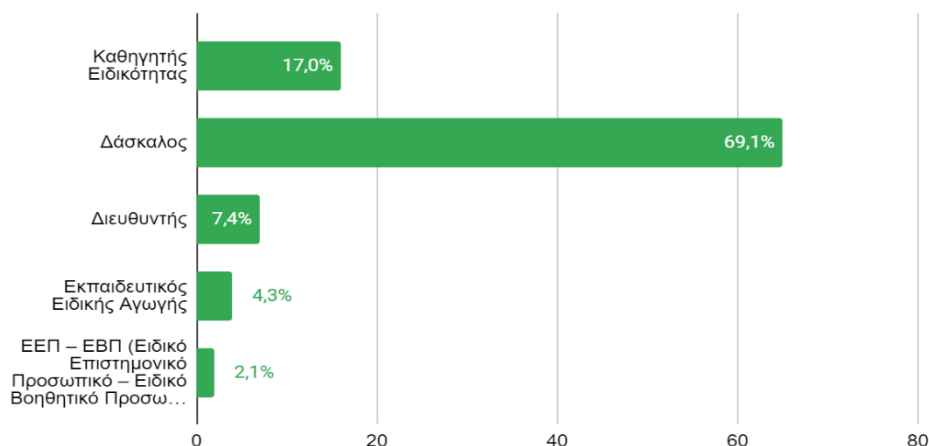


**Γράφημα 3:** Τα χρόνια προϋπηρεσίας των ερωτηθέντων

Σε ότι αφορά την εργασιακή σχέση των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών στην έρευνα, το 72,3% ήταν μόνιμοι, το 19,1% αναπληρωτές πλήρους ωραρίου και μόλις το 8,5% αναπληρωτές μειωμένου ωραρίου.

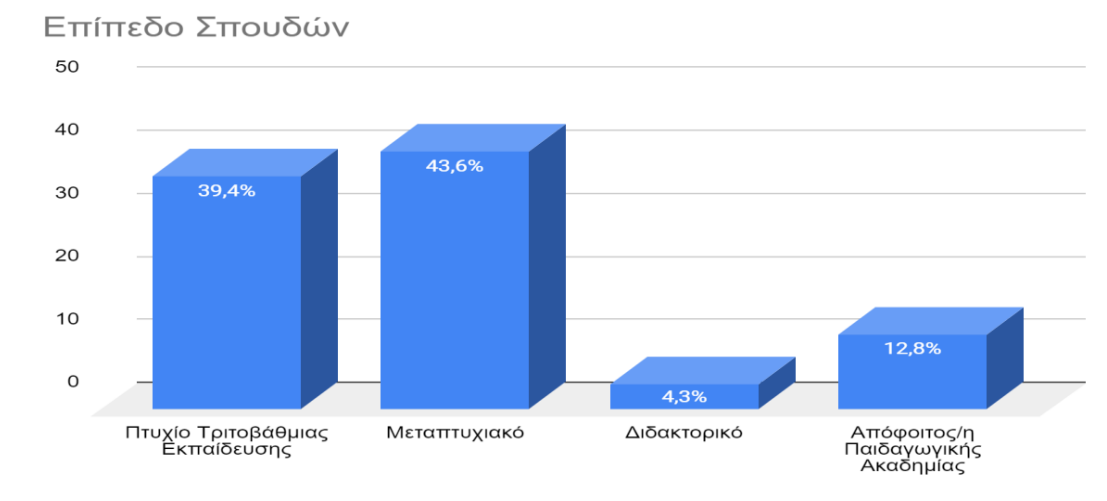
Από αυτούς, το 69,1% ήταν δάσκαλοι, το 17% Καθηγητές ειδικότητας, το 7,4% Διευθυντές, το 4,3% Εκπαιδευτικοί Ειδικής Αγωγής και το 2,1% ΕΕΠ – ΕΒΠ (Γράφημα 4).

Θέση



**Γράφημα 4:** Η θέση των ερωτηθέντων στο σχολείο

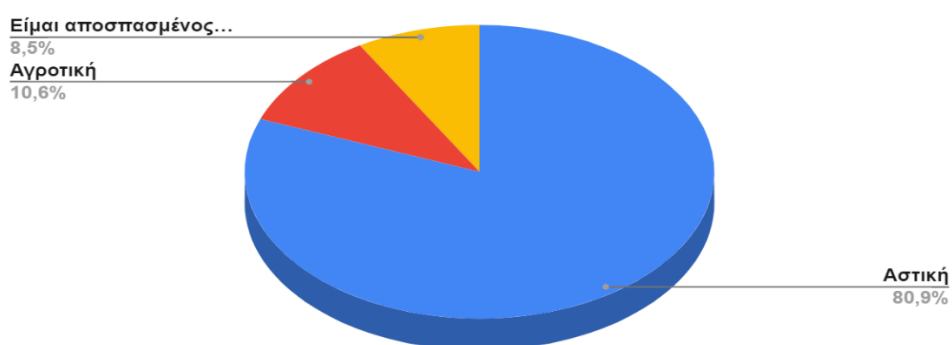
Σε ποσοστό που αγγίζει το 50% οι ερωτώμενοι ήταν κάτοχοι Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού τίτλου σπουδών, όπως φαίνεται στο Γράφημα 5.



**Γράφημα 5:** Το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα υπηρετούν στην πλειοψηφία τους σε δημοτικά σχολεία που βρίσκονται σε αστικές περιοχές (80,9%). Σε αγροτικές περιοχές δήλωσε ότι υπηρετεί μόλις το 10,6%, ενώ υπάρχει κι ένα ποσοστό της τάξης του 8,5% των ερωτώμενων, οι οποίοι είναι αποσπασμένοι σε διοικητική θέση (Γράφημα 6).

Το σχολείο που υπηρετείτε κατά το σχολικό έτος 2020-2021 βρίσκεται σε περιοχή:



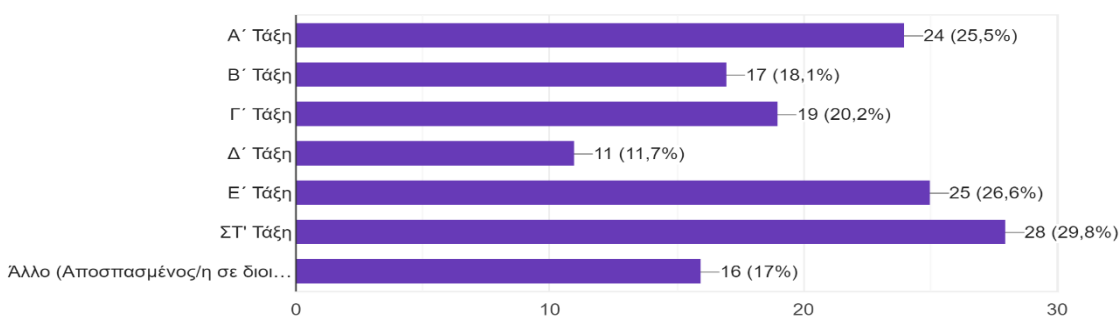
**Γράφημα 6:** Η περιοχή του σχολείου που υπηρετούν οι εκπαιδευτικοί κατά το σχολικό έτος διεξαγωγής της έρευνας



Είχαμε συμμετέχοντες από όλες τις τάξεις του Δημοτικού σχολείου με την πλειοψηφία να διδάσκουν στην ΣΤ΄ Τάξη σε ποσοστό 29,8% και αμέσως μετά στην Ε΄ Τάξη σε ποσοστό 26,6%. Υπήρξε και ένα ποσοστό 17%, οι οποίοι κατά το τρέχον σχολικό έτος είναι αποσπασμένοι σε διοικητική θέση (Γράφημα 7).

7.B. Τάξεις που διδάσκετε κατά το σχολικό έτος 2020-2021:

94 απαντήσεις



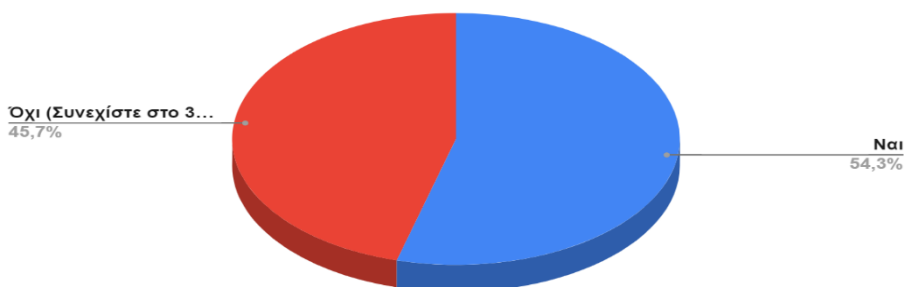
**Γράφημα 7:** Οι τάξεις που διδάσκουν οι ερωτηθέντες το σχολικό έτος διεξαγωγής της έρευνας

## 6.2. Μέτρηση του χρόνου, του τόπου και της μορφής των περιστατικών βίας κατά των εκπαιδευτικών από μαθητές

Ακολουθούν τα αποτελέσματα της έρευνας όσον αφορά στα περιστατικά σχολικής βίας που έχουν αντιμετωπίσει οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα.

Το 54,3% των εκπαιδευτικών απάντησε ότι έχει υποστεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές (Γράφημα 8).

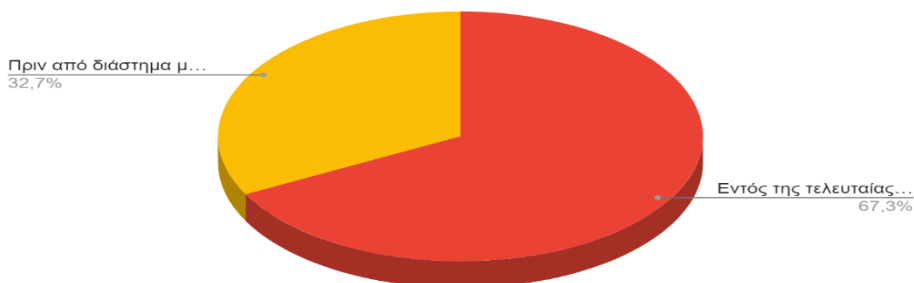
Κατά τη διάρκεια της διδακτικής σας εμπειρίας, έχετε υποστεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές σας;



**Γράφημα 8:** Τα ποσοστά των ερωτηθέντων που έχουν ή δεν έχουν υποστεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές

Από αυτούς το 67,3% υπήρξε θύμα επιθετικής συμπεριφοράς από μαθητές την τελευταία πενταετία (Γράφημα 9).

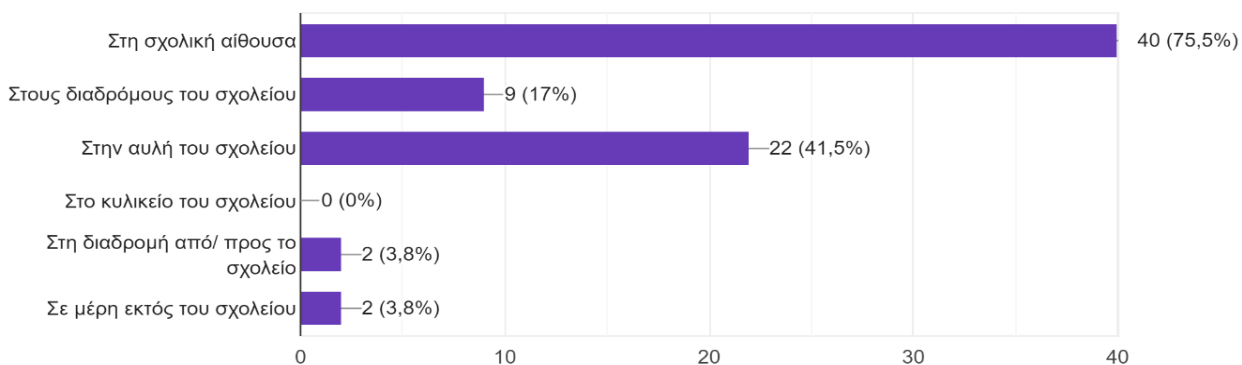
Πότε δεχτήκατε επιθετική συμπεριφορά από μαθητές σας;



**Γράφημα 9:** Πότε δέχτηκαν επιθετική συμπεριφορά οι εκπαιδευτικοί από μαθητές

Στην ερώτηση που τέθηκε για το πού δέχτηκαν την επιθετική συμπεριφορά, το 75,5% απάντησε εντός της σχολικής αίθουσας, το 41,5% στην αυλή του σχολείου και ακολουθούν οι διάδρομοι του σχολείου με ποσοστό 17%. Εκτός σχολείου, μόλις το 7,6% δήλωσε ότι έχει δεχτεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές (Γράφημα 10).

3. Επιλέξτε τις τοποθεσίες όπου έχετε δεχτεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές.  
53 απαντήσεις



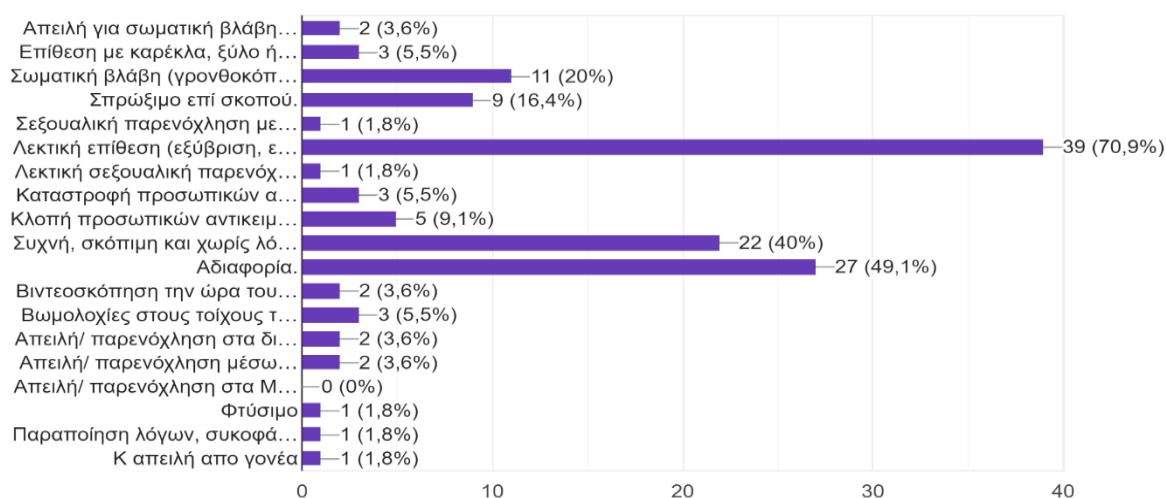
**Γράφημα 10:** Οι τοποθεσίες όπου έχουν υποστεί βίαιη συμπεριφορά από μαθητές οι ερωτηθέντες

Στην επόμενη ερώτηση, οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί κατέγραψαν τα περιστατικά στα οποία αντιμετώπισαν επιθετική συμπεριφορά από μαθητές τους.

Το 70,9% αναφέρει λεκτική επίθεση που μπορεί να περιλαμβάνει εξύβριση, ειρωνεία, εξευτελισμό, προσβολή κλπ.. Το 49,1% καταγράφει αδιαφορία από τους μαθητές και το 40% συχνή, σκόπιμη και χωρίς λόγο διακοπή του μαθήματος. Καταγράφεται ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 20%, το οποίο αναφέρει σκόπιμη σωματική βλάβη, όπως γρονθοκόπημα, κλότσημα ή δάγκωμα και ένα 16,4% σπρώξιμο επί σκοπού (Γράφημα 11).

4. Σημειώστε τα περιστατικά που συνέβησαν από μαθητές σε εσάς (στην τάξη, στην αυλή, σε εκδρομή, εκτός σχολείου κλπ.).

55 απαντήσεις



**Γράφημα 11:** Τα περιστατικά βίας που αντιμετώπισαν οι ερωτηθέντες εκπαιδευτικοί από μαθητές

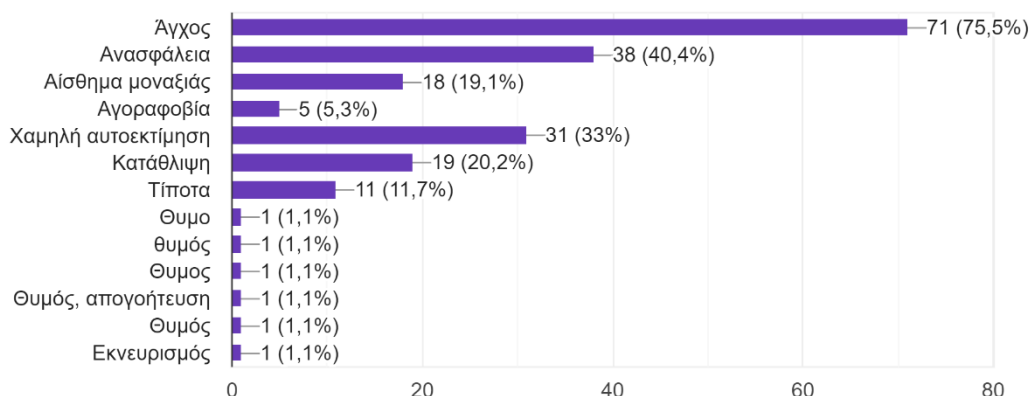
### 6.3. Μέτρηση των επιπτώσεων του εκφοβισμού κατά των εκπαιδευτικών από μαθητές

Το τρίτο μέρος της έρευνας ξεκινά με ερωτήσεις για τις επιπτώσεις που έχει ο εκφοβισμός στην ψυχολογία, τη σωματική υγεία και την κοινωνικότητα των εκπαιδευτικών, καθώς και στην εργασία τους και τη λειτουργία του σχολείου.

Σύμφωνα με το Γράφημα 12, το 75,5% των ερωτηθέντων παρουσιάζει συμπτώματα άγχους. Ακολουθεί το 40,4% με αίσθημα ανασφάλειας και το 33% αισθάνεται χαμηλή αυτοεκτίμηση. Σημαντικό ποσοστό παρουσιάζει κατάθλιψη (20,2%) και αίσθημα μοναξιάς (19,1%).

#### Α. Στην ψυχολογία.

94 απαντήσεις

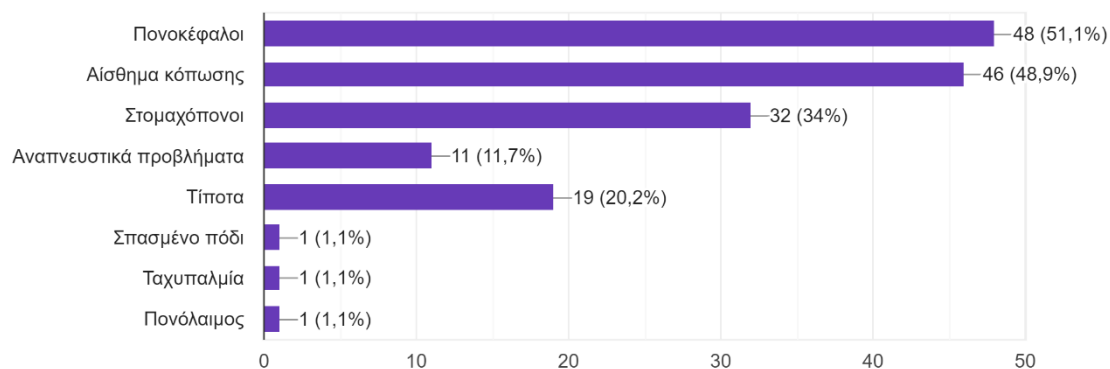


**Γράφημα 12:** Οι επιπτώσεις του εκφοβισμού στην ψυχολογία των ερωτηθέντων

Εκτός από τις ψυχολογικές επιπτώσεις, οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν και συμπτώματα σωματικά, όπως πονοκεφάλους σε ποσοστό 51,1%, αίσθημα κόπωσης σε ποσοστό 48,9%, στομαχόπονους σε ποσοστό 34% και αναπνευστικά προβλήματα σε ποσοστό 11,7% (Γράφημα 13).

#### Β. Στη σωματική υγεία.

94 απαντήσεις

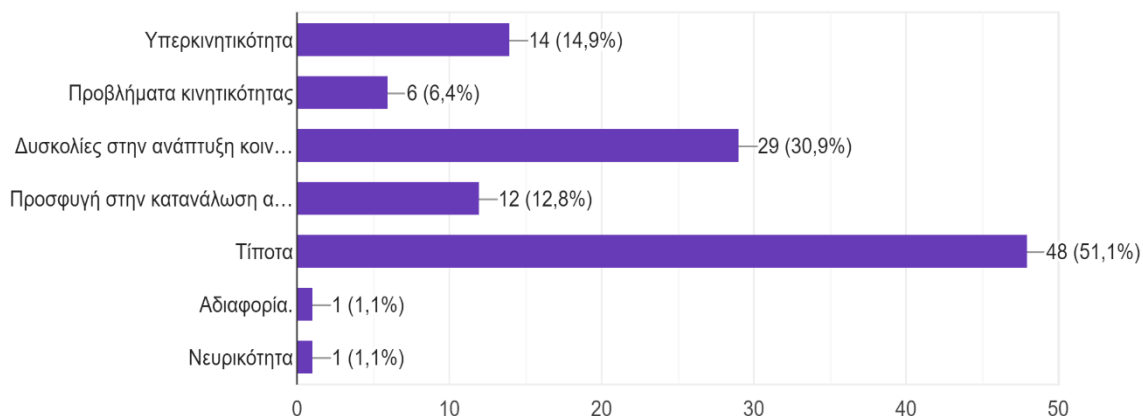


**Γράφημα 13:** Οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού από μαθητές στη σωματική υγεία των εκπαιδευτικών

Σύμφωνα με το Γράφημα 14, σε κοινωνικό επίπεδο καταγράφονται δυσκολίες στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων σε ποσοστό 30,9% και ακολουθούν υπερκινητικότητα στο 14,9% και προσφυγή στην κατανάλωση αλκοόλ στο 12,8%.

Γ. Σε κοινωνικό επίπεδο.

94 απαντήσεις

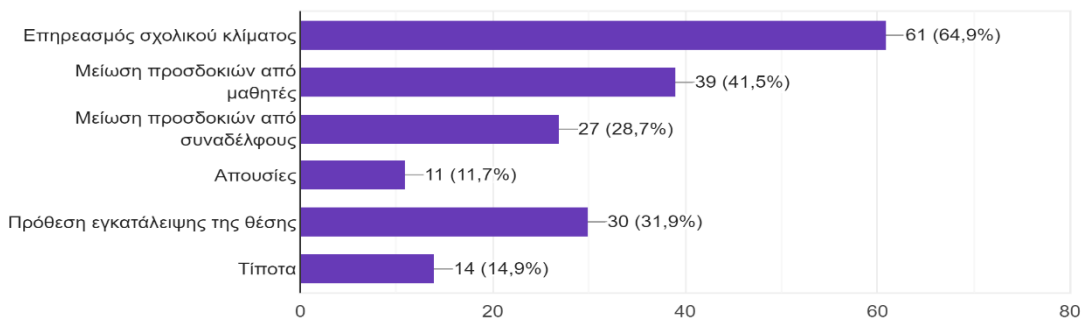


**Γράφημα 14:** Οι επιπτώσεις του bullying στην κοινωνική ζωή των εκπαιδευτικών

Οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού στον τομέα της εργασίας αφορούν, όπως φαίνεται στο Γράφημα 15, κυρίως στην επίδραση στο σχολικό κλίμα σε ποσοστό 64,9% και στη μείωση των προσδοκιών που έχουν οι εκπαιδευτικοί από τους μαθητές σε ποσοστό 41,5%. Είναι αξιοσημείωτο, ότι ποσοστό της τάξης του 31,9% δηλώνει πρόθεση να εγκαταλείψει τη θέση του. Εξίσου σημαντική είναι η καταγραφή ποσοστού 28,7% των εκπαιδευτικών που δηλώνει μείωση προσδοκιών από τους συναδέλφους τους.

Δ. Στην εργασία.

94 απαντήσεις

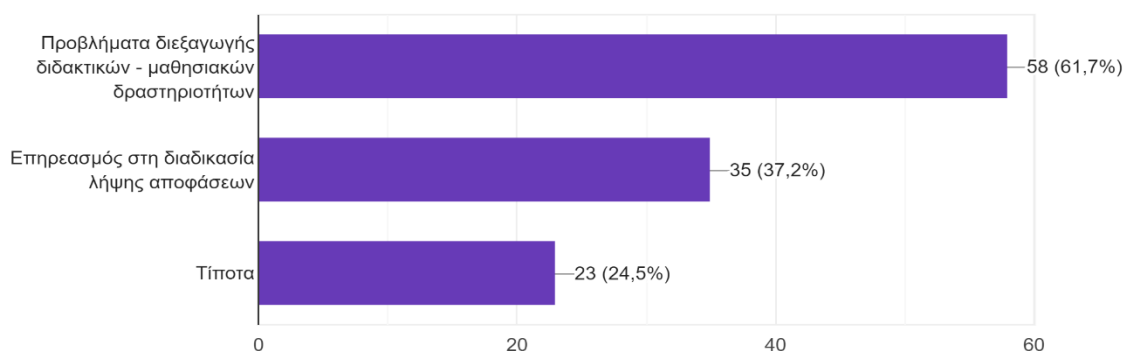


**Γράφημα 15:** Οι επιπτώσεις του εκφοβισμού από μαθητές σε εργασιακό επίπεδο

Όσον αφορά τη λειτουργία του σχολείου, οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι ο εκφοβισμός δημιουργεί προβλήματα στη διεξαγωγή διδακτικών/μαθησιακών δραστηριοτήτων σε ποσοστό 61,7% και ότι επηρεάζει τη λήψη αποφάσεων σε ποσοστό 37,2% (Γράφημα 16).

Ε. Στη λειτουργία του σχολείου.

94 απαντήσεις



**Γράφημα 16:** Οι επιπτώσεις του εκφοβισμού στη λειτουργία του σχολείου

#### 6.4. Ανάλυση των απόψεων των εκπαιδευτικών σε μια σειρά προτάσεων

Στη συνέχεια, οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα κλήθηκαν να πουν τις απόψεις τους σε μια σειρά ερωτήσεων, καταγράφοντας το βαθμό στον οποίο τους εκφράζει περισσότερο ή είναι αληθής η κάθε πρόταση.

Χρησιμοποιήθηκε μια 5βαθμη κλίμακα τύπου Likert από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου, 2= λίγο, 3= ουδέτερα, 4= πολύ, 5= πάρα πολύ), όπως φαίνεται παρακάτω στον Πίνακα 2.

**Πίνακας 2:** Απαντήσεις εκπαιδευτικών ανάλογα με το βαθμό που τους εκφράζει περισσότερο η πρόταση

	1= καθόλου	2= λίγο	3= ουδέτε ρα	4= πολύ	5= πάρα πολύ
Οι κανονισμοί λειτουργίας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που αφορούν στην πειθαρχία είναι ικανοποιητικοί.	20,2%	28,7%	37,2%	11,7%	2,1%
Είμαι κατάλληλα εκπαιδευμένος/η για να αντιμετωπίζω προβλήματα σχολικής βίας.	9,6%	30,9%	34%	18,1%	7,4%
Λαμβάνω υποστήριξη (από εκπαιδευτικούς ψυχολόγους, διευθυντικό προσωπικό σχολείου, άλλους ειδικούς) για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας.	22,3%	34%	26,6%	14,9%	2,1%
Φοβάμαι να χρησιμοποιήσω ποικιλία διδακτικών μεθοδολογιών εξαιτίας της απειθαρχίας των μαθητών.	37,2%	14,9%	28,7%	13,8%	5,3%
<b>Στο σχολείο μου:</b>					
Υπάρχει πρόβλημα σχολικής βίας/επιθετικότητας από τους μαθητές.	16%	36,2%	27,7%	13,8%	6,4%
Υπάρχει πρόβλημα πειθαρχίας των μαθητών.	8,5%	25,5%	26,6%	30,9%	8,5%
Παρουσιάζονται σοβαρά φαινόμενα βανδαλισμού.	45,7%	26,6%	20,2%	5,3%	2,1%
Δημιουργούνται προβλήματα από εξωσχολικά άτομα.	48,9%	20,2%	16%	12,8%	2,1%
Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων χάνεται διδακτικός χρόνος εξαιτίας της απειθαρχίας των μαθητών.	8,5%	25,5%	22,3%	30,9%	12,8%

Εφαρμόζονται οι πειθαρχικοί κανονισμοί όπως προβλέπει ο Νόμος από το διευθυντικό προσωπικό.	11,7%	12,8%	37,2%	26,6%	11,7%
Νιώθω ασφαλής.	8,5%	8,5%	25,5%	35,1%	22,3%
Οι γονείς πιέζουν το σχολείο να μην εφαρμόζει κανονισμούς πειθαρχίας για διάφορους λόγους.	20,2%	24,5%	34%	14,9%	6,4%
Οι γονείς δεν εμπιστεύονται το σχολείο και πιστεύουν τις πληροφορίες των παιδιών τους για συγκεκριμένα παραπτώματα.	11,7%	17%	27,7%	25,5%	18,1%

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, βλέπουμε ότι ένα υψηλό ποσοστό των εκπαιδευτικών της τάξης του 48,9%, δηλώνει ότι οι κανονισμοί λειτουργίας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που αφορούν στην πειθαρχία είναι «καθόλου» ή «λίγο» ικανοποιητικοί. Επίσης, το 40,5% απάντησε ότι είναι «καθόλου» ή «λίγο» εκπαιδευμένοι για να αντιμετωπίζουν προβλήματα σχολικής βίας.

Στο ερώτημα αν λαμβάνουν υποστήριξη (από εκπαιδευτικούς ψυχολόγους, διευθυντικό προσωπικό σχολείου, άλλους ειδικούς) για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας, μόλις το 17% απάντησε «πολύ» ή «πάρα πολύ», ενώ το υψηλότερο 56,3% απάντησε «καθόλου» ή «λίγο».

Σχετικά με τις απαντήσεις για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους στα σχολεία όπου υπηρετούν, αναφέρουν ως σοβαρότερα το πρόβλημα της απειθαρχίας των μαθητών, απαντώντας «πολύ» το 30,9% και «πάρα πολύ» το 8,5%, το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια των μαθημάτων χάνεται διδακτικός χρόνος εξαιτίας της απειθαρχίας των μαθητών, απαντώντας «πολύ» το 30,9% και «πάρα πολύ» το 12,8% και το γεγονός ότι οι γονείς δεν εμπιστεύονται το σχολείο και πιστεύουν τις πληροφορίες των παιδιών τους για συγκεκριμένα παραπτώματα, απαντώντας «πολύ» το 25,5% και «πάρα πολύ» το 18,1%.

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ένα ενθαρρυντικό στοιχείο. Το 52,2% αναφέρει ότι δεν υπάρχει σοβαρό πρόβλημα σχολικής βίας από τους μαθητές και το 57,4% νιώθουν «πολύ» έως «πάρα πολύ» ασφαλείς στο σχολείο που εργάζονται.



Αντίστοιχη βαθμολόγηση, όπως βλέπουμε παρακάτω στον Πίνακα 3, έδωσαν οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί όταν κλήθηκαν να πουν τη γνώμη τους σε μια σειρά ερωτήσεων σχετικά με τους παράγοντες που μπορούν να συμβάλλουν στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς σε έναν μαθητή.

Στον παράγοντα **A. Εκπαιδευτικοί**, το 76,6% θεωρεί ότι μπορεί να συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς από έναν μαθητή το γεγονός της αδιαφορίας των εκπαιδευτικών και της έλλειψης επικοινωνίας με τους μαθητές. Επίσης, σε ποσοστό 67,1% θεωρούν ότι την ίδια επίδραση έχει και η προβληματική επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών. Οι αυταρχικές ή προκλητικές συμπεριφορές των εκπαιδευτικών πιστεύουν ότι επηρεάζουν «πολύ» ή «πάρα πολύ» σε ποσοστό 63,8%, ενώ λιγότερο σημαντικό παράγοντα από αυτούς που ήδη αναφέραμε θεωρούν την απειρία των εκπαιδευτικών, αλλά με το μεγάλο επίσης ποσοστό του 44,7%.

Περνώντας στον παράγοντα **B. Μαθητές**, οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι μπορεί να προκαλέσει επιθετική/ βίαιη συμπεριφορά σε κάποιον μαθητή, «πολύ» ή «πάρα πολύ», η ατομική ψυχοπαθολογία του μαθητή σε ποσοστό 78,7%, η έλλειψη ενδιαφέροντος από τους μαθητές για το μάθημα σε ποσοστό 69,1% και η σχολική αποτυχία σε ποσοστό 67%.

Ο επόμενος παράγοντας είναι ο **Γ. Γονείς/ οικογενειακό περιβάλλον**. Εδώ φαίνεται ότι εστιάζουν οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα, ως τον πυρήνα δημιουργίας του προβλήματος της επιθετικής συμπεριφοράς των μαθητών στα σχολεία. Το 93,6% σημειώνει το βίαιο οικογενειακό περιβάλλον, το 90,4% αναφέρει την απαξιοτική στάση των γονέων απέναντι στους εκπαιδευτικούς, ενώ το 87,2% θεωρεί ως «πολύ» ή «πάρα πολύ» σοβαρό παράγοντα το γεγονός της επιβράβευσης επιθετικής συμπεριφοράς των μαθητών από τους γονείς. Τα οικονομικά προβλήματα στην οικογένεια, επίσης θεωρούν ότι μπορεί να συμβάλλουν στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς στους μαθητές σε ποσοστό 63,8%.

Εξίσου σημαντική επιρροή στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς από μαθητές φαίνεται από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων να έχει και ο παράγοντας **Δ. Ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον**. Οι φίλοι φαίνεται να αποτελούν σημαντικό στοιχείο, αφού το 77,9% θεωρεί ότι επηρεάζουν «πολύ» ή «πάρα πολύ». Η μίμηση συμπεριφορών από εξωσχολικές παρέες, επίσης φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά τη συμπεριφορά ενός μαθητή, αφού θετική απάντηση στον παράγοντα αυτό έδωσε το 85,1%. Τέλος, το 80,9%

έχει την άποψη ότι η εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς από μαθητές μπορεί να είναι αποτέλεσμα επιρροών μέσω διαδικτύου.

Στον τελευταίο παράγοντα **Ε. Κλίμα του σχολείου**, αναφέραμε την απουσία επιπτώσεων προς τους μαθητές και την αυταρχική διεύθυνση. Το 80,9% πιστεύει ότι η απουσία επιπτώσεων μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς από τους μαθητές, ενώ μόλις το 37,2% θεωρεί ότι αυτή η συμπεριφορά μπορεί να προκληθεί από την αυταρχική διεύθυνση του σχολείου.

**Πίνακας 3:** Απαντήσεις εκπαιδευτικών ανάλογα με το βαθμό που τους εκφράζει περισσότερο η πρόταση

	1= καθόλου	2= λίγο	3= ουδέτε ρα	4= πολύ	5= πάρα πολύ
<b>A. Εκπαιδευτικοί</b>					
Απειρία εκπαιδευτικού	3,2%	19,1%	33%	38,3%	6,4%
Αδιαφορία των εκπαιδευτικών και έλλειψη επικοινωνίας με τους μαθητές	3,2%	9,6%	10,6%	47,9%	28,7%
Αυταρχικές/προκλητικές συμπεριφορές εκπαιδευτικών	4,3%	12,8%	19,1%	35,1%	28,7%
Προβλήματα στην επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους γονείς	3,2%	2,1%	27,7%	51,1%	16%
<b>B. Μαθητές</b>					
Έλλειψη ενδιαφέροντος από τους μαθητές για το μάθημα	5,3%	7,4%	18,1%	52,1%	17%
Ατομική ψυχοπαθολογία μαθητή	0%	6,4%	14,9%	31,9%	46,8%
Σχολική αποτυχία	0%	10,6%	22,3%	44,7%	22,3%
<b>Γ. Γονείς/ Οικογενειακό περιβάλλον</b>					
Απαξιοτική στάση των γονέων απέναντι στους εκπαιδευτικούς	0%	1,1%	8,5%	40,4%	50%
Βίαιο οικογενειακό περιβάλλον	0%	2,1%	4,3%	22,3%	71,3%

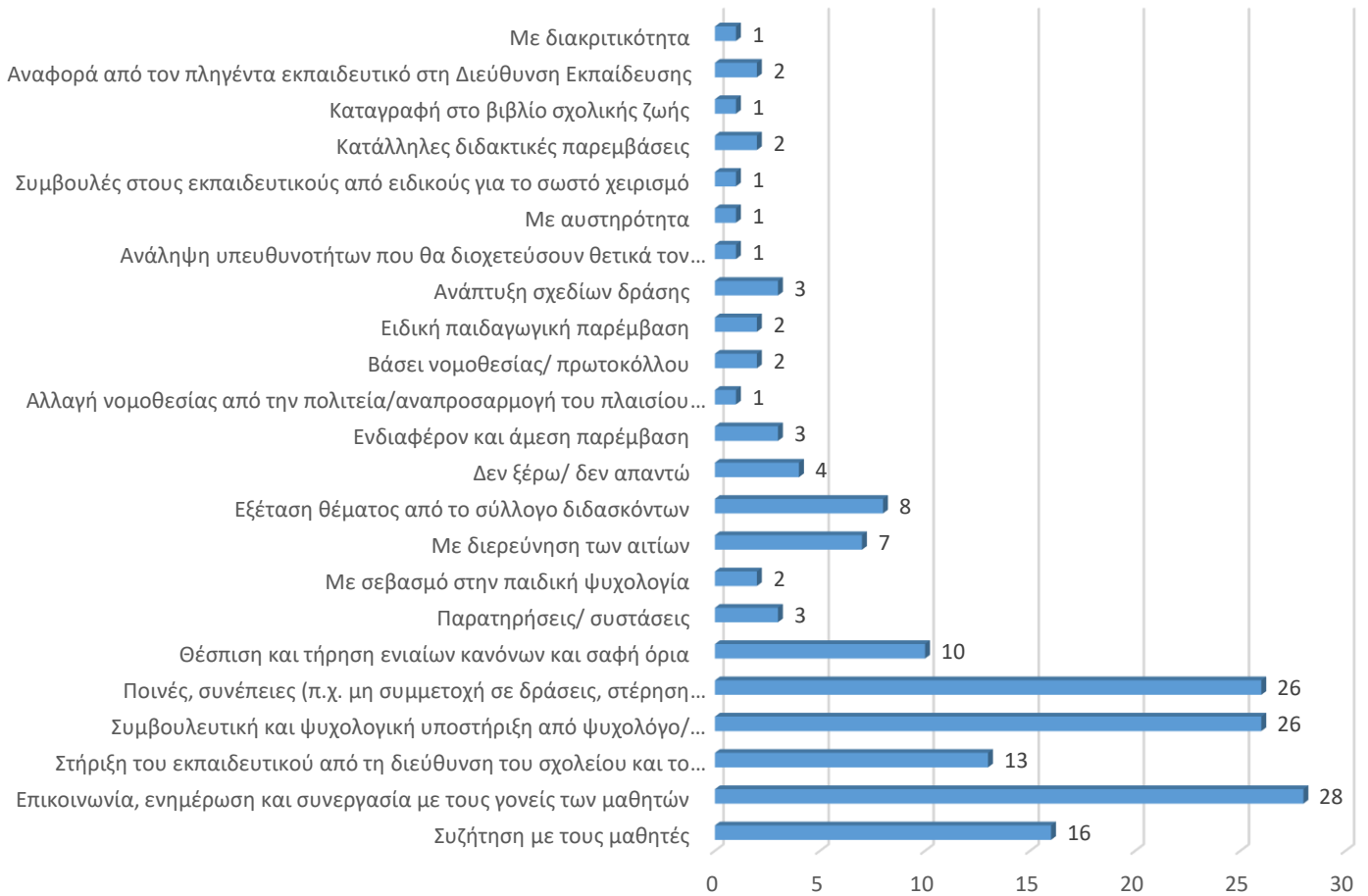
Επιβράβευση επιθετικής συμπεριφοράς μαθητών από τους γονείς	1,1%	3,2%	8,5%	25,5%	61,7%
Οικονομικά προβλήματα στην οικογένεια	1,1%	7,4%	27,7%	45,7%	18,1%
<b>Δ. Ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον</b>					
Φίλοι	1,1%	4,3%	16%	48,9%	29,8%
Μίμηση συμπεριφορών από εξωσχολικές παρέες	1,1%	2,1%	11,7%	51,1%	34%
Διαδίκτυο	0%	2,1%	17%	39,4%	41,5%
<b>Ε. Κλίμα του σχολείου</b>					
Αυταρχική διεύθυνση	7,4%	12,8%	42,6%	22,3%	14,9%
Απουσία επιπτώσεων προς τους μαθητές	0%	4,3%	14,9%	51,1%	29,8%

## 6.5. Ανάλυση ερωτήσεων ανοικτού τύπου

Στο επόμενο μέρος του ερωτηματολογίου ακολούθησαν ανοικτές ερωτήσεις, προκειμένου να καταγραφεί η προσωπική άποψη των εκπαιδευτικών σχετικά με το πώς πρέπει να χειρίζεται το σχολείο περιπτώσεις βίας από μαθητές, προσωπικές εμπειρίες από περιστατικά βίας που έχουν δεχτεί από συναδέλφους τους και προτάσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος της επιθετικότητας στα σχολεία.

Στην ερώτηση για το «πώς πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι πρέπει το σχολείο να χειρίζεται περιπτώσεις βίας από μαθητές ενάντια σε εκπαιδευτικούς», όπως δείχνει το Γράφημα 17.1, καταγράφηκαν ποικίλες απαντήσεις, με τις δημοφιλέστερες να είναι η επικοινωνία, ενημέρωση και συνεργασία με τους γονείς των μαθητών (28 απαντήσεις), η συμβουλευτική υποστήριξη από ψυχολόγο/ κοινωνικό λειτουργό και η επιβολή ποινών/ συνεπειών στους μαθητές, όπως η μη συμμετοχή σε δράσεις, στέρηση προνομίων, αποβολή από το σχολείο από 26 απαντήσεις, η συζήτηση με τους μαθητές (16 απαντήσεις) και η στήριξη του εκπαιδευτικού από τη διεύθυνση του σχολείου και το σύλλογο διδασκόντων (13 απαντήσεις).

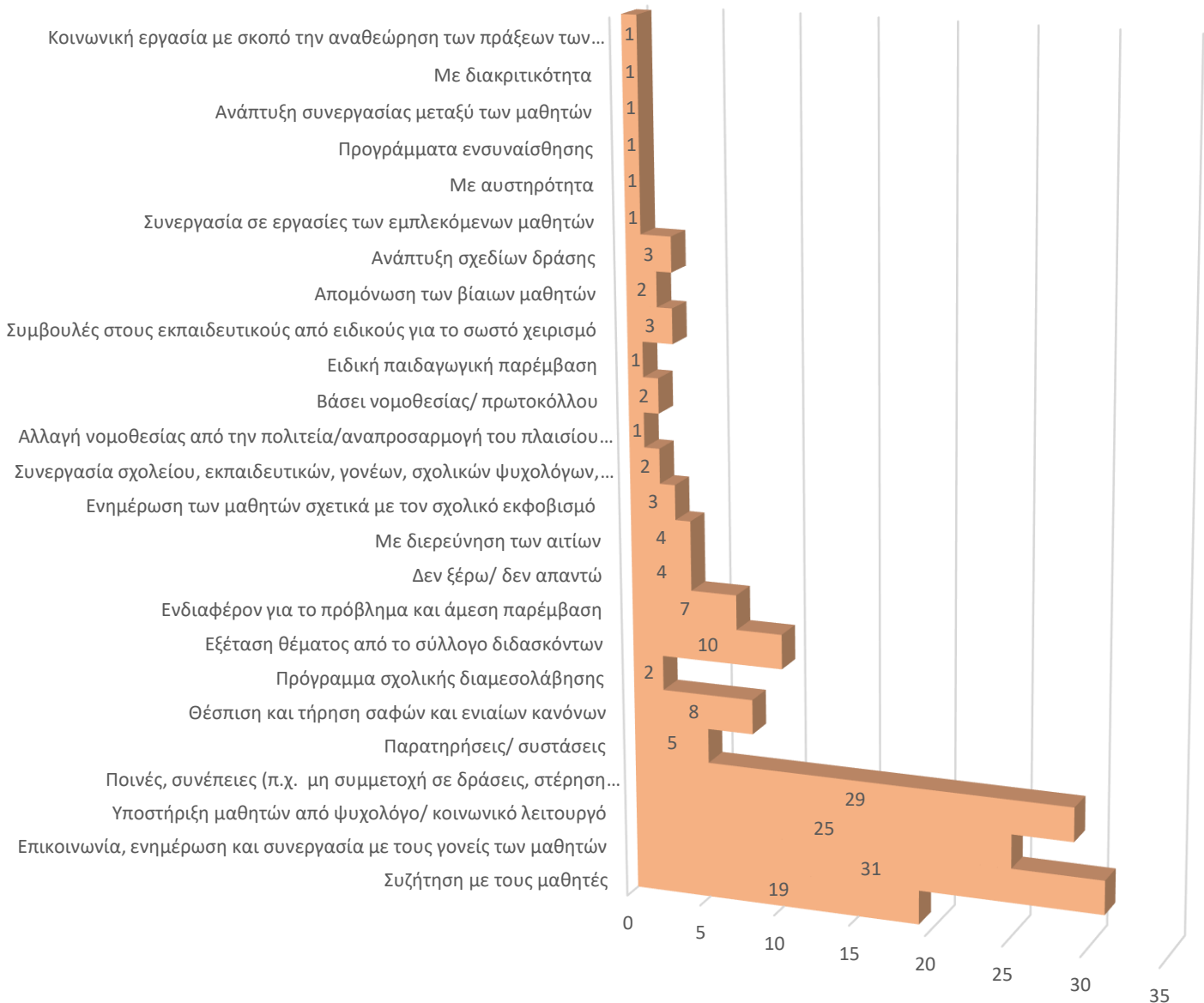
## α. Ενάντια σε εκπαιδευτικούς



**Γράφημα 17.1:** Απαντήσεις στο ερώτημα «Πώς πρέπει, κατά τη γνώμη σας, το σχολείο να χειρίζεται περιπτώσεις βίας από μαθητές ενάντια σε εκπαιδευτικούς»

Στη συνέχεια, στο Γράφημα 17.2, βλέπουμε αναλυτικά τις απόψεις των εκπαιδευτικών για το «πώς πρέπει το σχολείο να χειρίζεται περιστατικά βίας από μαθητές ενάντια σε μαθητές».

## β. Ενάντια σε μαθητές



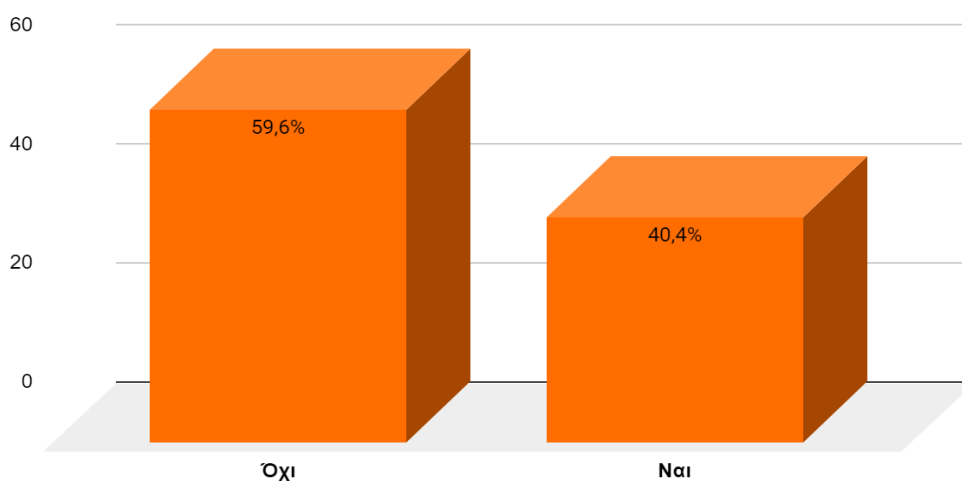
**Γράφημα 17.2:** Απαντήσεις στο ερώτημα «Πώς πρέπει, κατά τη γνώμη σας, το σχολείο να χειρίζεται περιπτώσεις βίας από μαθητές ενάντια σε μαθητές»

Όταν στο σχολείο υπάρχουν περιστατικά βίας μεταξύ μαθητών, οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι πρέπει να υπάρχει επικοινωνία, ενημέρωση και συνεργασία με τους γονείς των μαθητών (31 απαντήσεις), 29 απάντησαν ότι οι μαθητές που εμπλέκονται σε περιστατικά βίας θα πρέπει να υποστούν συνέπειες/ ποινές, π.χ. να μη συμμετέχουν σε δράσεις του σχολείου, να έχουν στέρηση προνομίων, να αποβληθούν

κλπ., ενώ 25 δήλωσαν ότι χρειάζεται υποστήριξη των μαθητών από ψυχολόγο/ κοινωνικό λειτουργό. 19 ερωτηθέντες θεωρούν ότι το πρόβλημα μπορεί να αντιμετωπιστεί από το σχολείο με την ενθάρρυνση της συζήτησης με τους μαθητές.

Στη συνέχεια, τέθηκε το ερώτημα αν οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί έχουν δεχτεί επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους τους κατά τη διάρκεια της διδακτικής τους εμπειρίας. Ένα αξιοσημείωτο ποσοστό των ερωτηθέντων της τάξης του 40,4% δήλωσε ότι έχει δεχτεί επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους τους (Γράφημα 18).

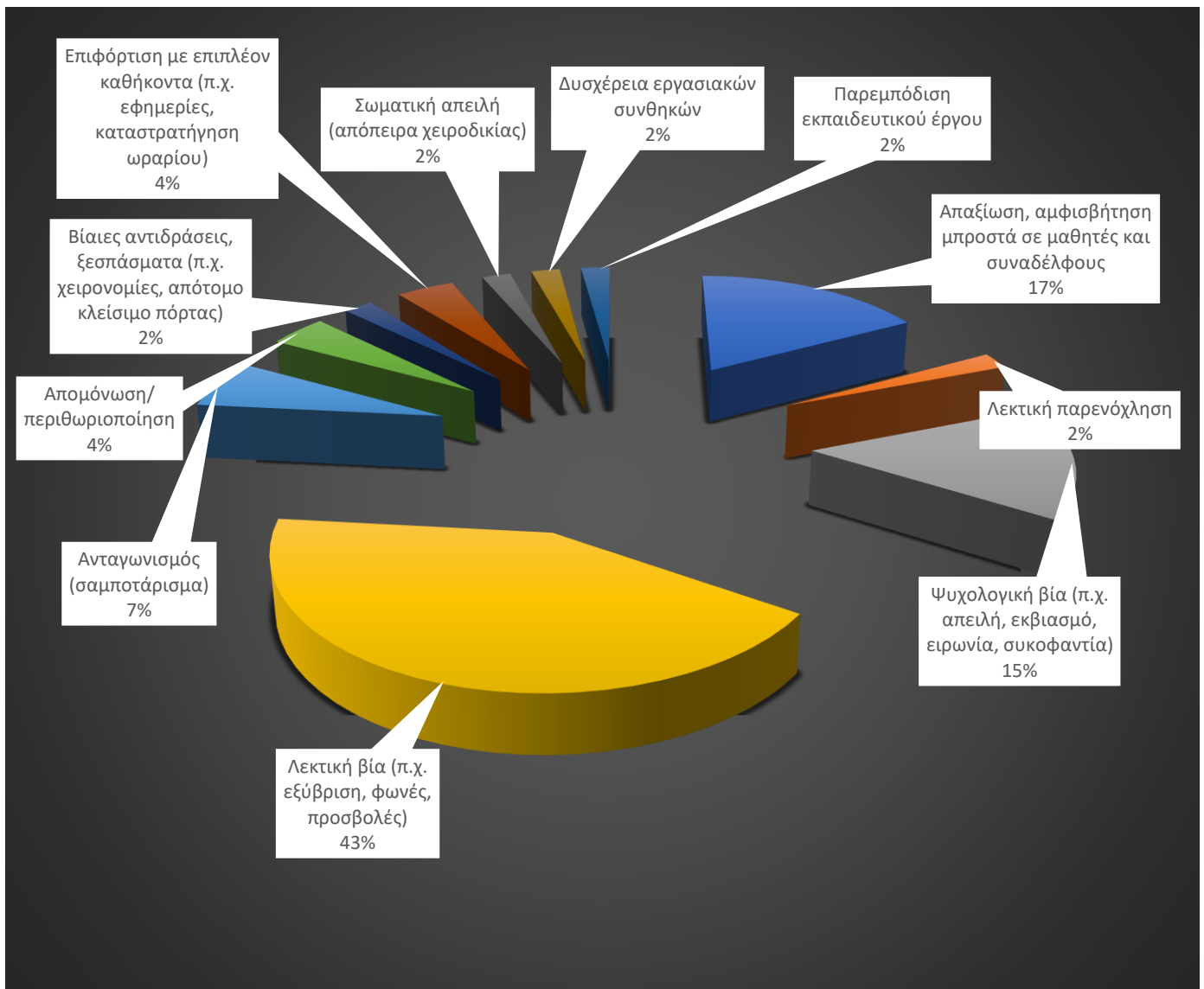
Κατά τη διάρκεια της διδακτικής σας εμπειρίας, έχετε δεχτεί επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους σας;



**Γράφημα 18:** Απαντήσεις στο ερώτημα αν οι εκπαιδευτικοί έχουν υποστεί ποτέ επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους τους

Στο επόμενο ερώτημα, οι ερωτηθέντες που απάντησαν θετικά έπρεπε να προσδιορίσουν «με ποιον τρόπο δέχτηκαν την επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους τους». Το 43% ανέφερε τη λεκτική βία ως τρόπο επιθετικής συμπεριφοράς που αντιμετώπισε εκ μέρους συναδέλφων, η οποία περιελάμβανε εξύβριση, φωνές, προσβολές κλπ.. Σε αξιοσημείωτα ποσοστά του 17% και του 15% αναφέρθηκαν η απαξίωση, αμφισβήτηση μπροστά σε μαθητές και συναδέλφους και η ψυχολογική βία εκφραζόμενη με απειλή, εκβιασμό, ειρωνεία ή συκοφαντία αντίστοιχα.

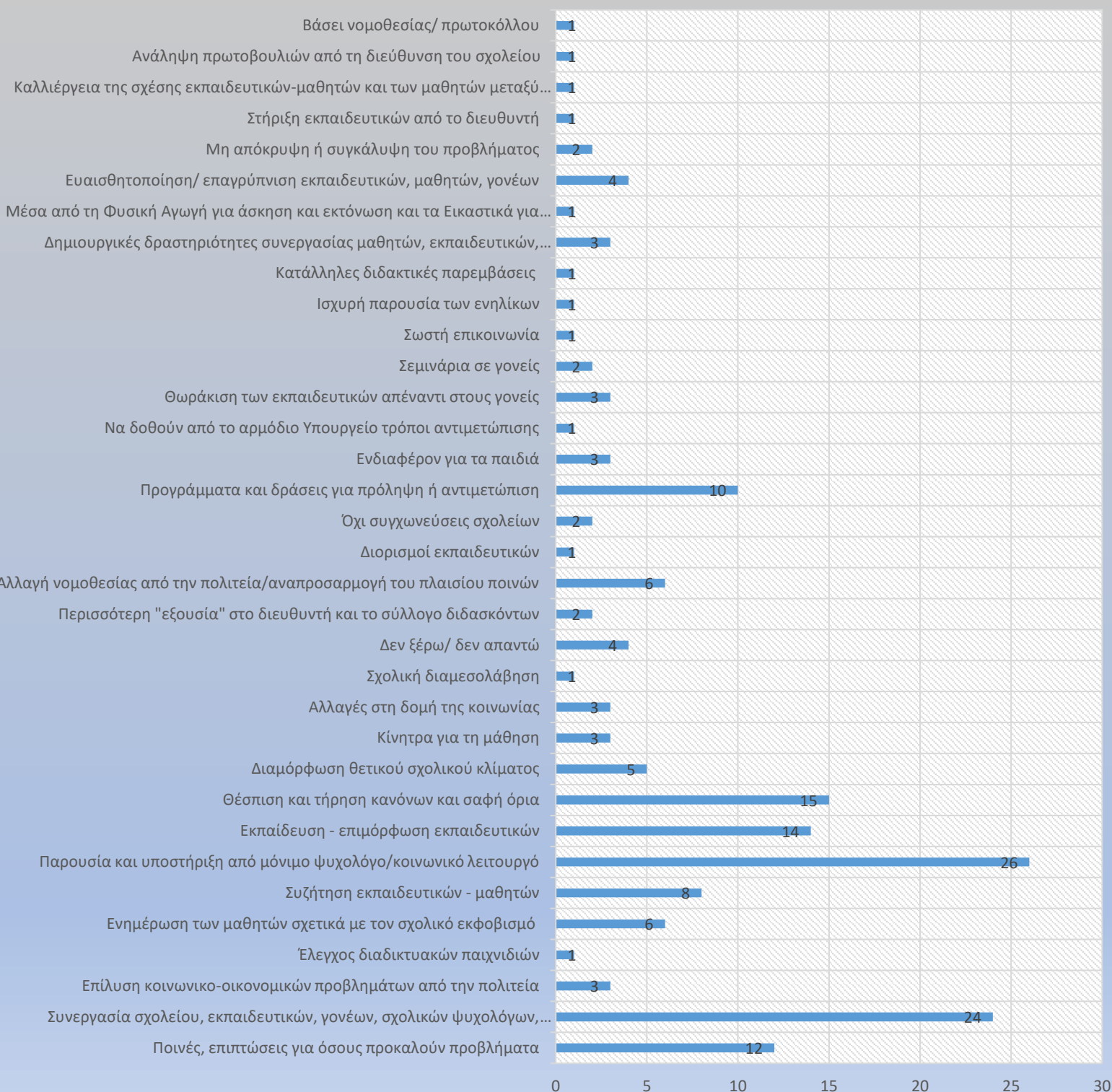
Ακολουθεί σχετικό γράφημα (Γράφημα 19), όπου αναφέρονται όλες οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα.



**Γράφημα 19:** Απαντήσεις στο ερώτημα «με ποιον τρόπο έχετε δεχθεί επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους σας»

Στο τελευταίο ερώτημα της έρευνας, ζητήσαμε τη γνώμη των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών σχετικά με το «πώς μπορεί να λυθεί το πρόβλημα της επιθετικότητας/ βίας στα σχολεία, όπου υπάρχει». Οι απαντήσεις που λάβαμε εμφανίζονται αναλυτικά στο ακόλουθο διάγραμμα (Γράφημα 20).

## Πώς, κατά τη γνώμη σας, μπορεί να λυθεί το πρόβλημα της επιθετικότητας/ βίας στα σχολεία, όπου υπάρχει;



**Γράφημα 20:** Απαντήσεις στο ερώτημα «πώς, κατά τη γνώμη σας, μπορεί να λυθεί το πρόβλημα της σχολικής βίας και επιθετικότητας, όπου υπάρχει»



Όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα, 26 από τους ερωτηθέντες ανέφεραν ότι η παρουσία και υποστήριξη από μόνιμο ψυχολόγο/ κοινωνικό λειτουργό μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση του προβλήματος της βίας και επιθετικότητας στα σχολεία, ενώ υπήρχαν 24 απαντήσεις που θεωρούν ότι η συνεργασία του σχολείου με τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς, τους σχολικούς ψυχολόγους και λοιπούς φορείς είναι αναγκαία για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα αυτό.

Από 15 έως 11 απαντήσεις είχαμε για λύσεις, όπως η θέσπιση και τήρηση κανόνων με σαφή όρια (15), η εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (14), οι ποινές/ επιπτώσεις για όσους μαθητές προκαλούν προβλήματα (12) και η οργάνωση και ανάπτυξη προγραμμάτων και δράσεων στο σχολείο για πρόληψη ή αντιμετώπιση του προβλήματος (10), όπως η σχολική διαμεσολάβηση (1).

Αξίζει να αναφέρουμε και κάποιες άλλες ενδιαφέρουσες απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα. Είχαμε εκπαιδευτικούς που πιστεύουν ότι η σχολική βία μπορεί να αντιμετωπιστεί με συζήτηση (8), σωστή επικοινωνία (1) και καλλιέργεια της σχέσης (1) των εκπαιδευτικών με τους μαθητές, αλλά και των μαθητών μεταξύ τους.

Στην ενημέρωση των μαθητών σχετικά με το σχολικό εκφοβισμό (6), αλλά και στην ευαισθητοποίηση και επαγρύπνιση όχι μόνο των μαθητών και των εκπαιδευτικών, αλλά και των γονέων (4) μέσα από σεμινάρια (2) εστιάζουν εκπαιδευτικοί ως έναν τρόπο αποτελεσματικής αντιμετώπισης του προβλήματος.

Ακόμη, σημαντικό ρόλο στην αποτροπή περιστατικών βίας στα σχολεία φαίνεται να παίζουν για κάποιους εκπαιδευτικούς η διαμόρφωση ενός θετικού σχολικού κλίματος (5), το πραγματικό ενδιαφέρον για τα παιδιά (3) και τα κίνητρα για μάθηση (3).

Επίσης, 3 εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι δημιουργικές συνεργατικές δραστηριότητες, όπως η οργάνωση μιας θεατρικής παράστασης, θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη σύσφιξη των σχέσεων μαθητών – εκπαιδευτικών – γονέων, και επομένως στην εξάλειψη της βίας στα σχολεία. Μέσα από τις κατάλληλες διδακτικές παρεμβάσεις (1), αλλά και με τη Φυσική αγωγή για εκτόνωση της ενέργειας των μαθητών και τα Εικαστικά για έκφραση και γαλήνη της ψυχής τους (1) βλέπουν άλλοι εκπαιδευτικοί τη λύση στο πρόβλημα της βίας στα σχολεία, όπου υπάρχει.

Τέλος, υπάρχουν εκπαιδευτικοί που θεωρούν ότι η αλλαγή της νομοθεσίας από την πολιτεία και η αναπροσαρμογή του πλαισίου ποινών για τους παραβατικούς μαθητές (6), η επίλυση των κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων από την πολιτεία (3) και οι

αλλαγές στη δομή της κοινωνίας θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην επίλυση του σοβαρού προβλήματος της σχολικής βίας και επιθετικότητας που δεν απασχολεί μόνο τους εκπαιδευτικούς, αλλά όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία (μαθητές, γονείς, τοπική κοινότητα κ.λπ.).

## 7. Συμπεράσματα και συζήτηση

Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού κατά εκπαιδευτικών στα Δημοτικά σχολεία της Ελλάδας. Στην Ελλάδα δεν έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες για το θέμα αυτό, ενώ και η ξενόγλωσση βιβλιογραφία είναι περιορισμένη.

Στη συζήτηση που ακολουθεί, θα ερμηνεύσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας και θα τα συγκρίνουμε με τα ευρήματα αντίστοιχων ερευνών που μελετήσαμε.

Πρώτος στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσουμε το βαθμό εμφάνισης του φαινομένου του εκφοβισμού (bullying) κατά εκπαιδευτικών στα δημοτικά σχολεία και τις επιπτώσεις που έχει στην ψυχολογία και τη σωματική υγεία των εκπαιδευτικών, στην κοινωνική τους ζωή και την εργασία, αλλά και στην ίδια τη λειτουργία του σχολείου. Το 54,3% των εκπαιδευτικών απάντησε ότι έχει υποστεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές, με το 75,5% να έχει απαντήσει ότι δέχτηκε επιθετική συμπεριφορά εντός της σχολικής αίθουσας. Το 70,9% αναφέρει τη λεκτική επίθεση, ενώ το 45,5% δηλώνει ότι έχει υποστεί κάποιου είδους σωματικής βίας ή απειλή για σωματική βλάβη. Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας φαίνεται να συμφωνούν με τη διεθνή βιβλιογραφία σε μεγάλο βαθμό. Η έρευνα των Pervin & Turner (Pervin & Turner, 1998) σε σχολείο Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Λονδίνο με 1303 μαθητές ηλικίας 7 – 13 ετών, αναφέρει ότι το 91% των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν είχαν δεχτεί bullying από μαθητές κάποια στιγμή στην καριέρα τους, με το 71% εξ αυτών να αναφέρει ως συχνότερη μορφή τη λεκτική βία. Το 62% ανέφερε ότι αυτό συνέβη κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Η μεγάλη διαφοροποίηση της δικής μας έρευνας είναι ως προς το ποσοστό των εκπαιδευτικών που αναφέρει ότι έχει δεχτεί κάποιας μορφής εκφοβισμό. Ενώ στην έρευνα των Pervin & Turner (Pervin & Turner, 1998) το 91% των εκπαιδευτικών ήταν θύματα bullying από μαθητές, στην παρούσα έρευνα είχαμε 54,3% θετικές απαντήσεις. Η Δούκα (Δούκα, 2017), αντιθέτως, αναφέρει ότι μόλις το 13,2% των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Καστοριάς δήλωσε ότι υπήρξε θύμα εκφοβισμού από μαθητές. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι στη χώρα μας το φαινόμενο αυτό δεν έχει πάρει ακόμη τόσο μεγάλες διαστάσεις και με τις κατάλληλες δράσεις θα μπορέσει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά.

Οι Woudstra, v. Rensburg, Visser and Jordaan (Woudstra, et al., 2018) σε έρευνα που έκαναν σε 6 σχολεία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Ν. Αφρική, αναφέρουν ως πιο

συνηθισμένες μορφές εκφοβισμού τη λεκτική βία σε ποσοστό 62,1% και τη σωματική βία σε ποσοστό 34,6%, γεγονός που συμφωνεί επίσης με το αποτέλεσμα της δικής μας έρευνας.

Όπως είδαμε στα αποτελέσματα της έρευνας, η πλειοψηφία των θυμάτων εκφοβισμού σε ποσοστό 75,5% παρουσιάζει συμπτώματα άγχους, αλλά και σωματικά συμπτώματα, όπως πονοκεφάλους (51,1%) και αίσθημα κόπωσης (48,9%). Σε κοινωνικό επίπεδο αναφέρθηκαν δυσκολίες στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων σε ποσοστό 30,9%. Στον εργασιακό τομέα παρατηρήθηκε επίδραση στο σχολικό κλίμα από το 64,9%, ενώ αναφορικά με τη λειτουργία του σχολείου αναφέρθηκαν προβλήματα στη διεξαγωγή των διδακτικών/ μαθησιακών δραστηριοτήτων από το 61,7% των εκπαιδευτικών που υπήρξαν θύματα εκφοβισμού από μαθητές. Από την έρευνα των Woudstra, v. Rensburg, Visser and Jordaan (Woudstra, et al., 2018), προέκυψε ότι το 31,1% των εκπαιδευτικών που ήταν θύματα bullying παρουσίαζαν αυξημένα επίπεδα άγχους, ποσοστό κατά πολύ μικρότερο σε σχέση με το 75,5% της δικής μας έρευνας. Επίσης, το 21,9% παρουσίαζε κατάθλιψη, πολύ κοντά στο 20,2% των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι στην έρευνα των Pervin & Turner (Pervin & Turner, 1998) παρουσιάστηκαν στα θύματα επιπτώσεις στην ψυχολογία και την επαγγελματική τους απόδοση, με ένα ποσοστό στο 6% να δηλώνει ότι αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τη δουλειά του εξαιτίας του εκφοβισμού που είχε υποστεί από μαθητές. Στη δική μας έρευνα το ποσοστό των εκπαιδευτικών που δηλώνει την πρόθεση να εγκαταλείψει τη θέση του φτάνει στο 31,9%. Το γεγονός αυτό είναι πολύ ανησυχητικό και θα πρέπει να προβληματίσει και την πολιτεία, ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας ενάντια στους εκπαιδευτικούς.

Αναφορικά με τον δεύτερο ερευνητικό μας στόχο, ο οποίος ήταν η διερεύνηση της στάσης των εκπαιδευτικών στα Δημοτικά σχολεία απέναντι στο πρόβλημα του bullying, πού το εντοπίζουν, πώς εκδηλώνεται και πώς αντιμετωπίζεται από το εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και κατά πόσο είναι εκπαιδευμένοι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί και ποια μέσα τους δίνει το σχολείο για την αντιμετώπισή του, καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα:

Οι κανονισμοί λειτουργίας της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που αφορούν στην πειθαρχία θα πρέπει να επανεξεταστούν, αφού μόλις το 13,8% των ερωτηθέντων τους βρίσκει «ικανοποιητικούς». Το 40,5% των εκπαιδευτικών δεν έχει την κατάλληλη

εκπαίδευση να αντιμετωπίσει προβλήματα σχολικής βίας, ενώ «λίγη» είναι και η υποστήριξη που λαμβάνει από ειδικούς. Λόγω της απειθαρχίας των μαθητών, η εκπαιδευτική διαδικασία δεν εξελίσσεται, χάνεται πολύτιμος διδακτικός χρόνος, οι εκπαιδευτικοί απλά ενεργούν διεκπεραιωτικά και δεν αλληλεπιδρούν με τους μαθητές δίνοντάς τους ερεθίσματα για να γίνεται το μάθημα πιο ενδιαφέρον. Παρ' όλα αυτά, το 52,1% των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών δε φοβούνται να χρησιμοποιήσουν ποικιλία διδακτικών μεθοδολογιών εξαιτίας της απειθαρχίας των μαθητών, αλλά και της αδυναμίας τους να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα.

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα καταλήγει και η έρευνα του Αλαμπρίτη (Αλαμπρίτης, 2007) η οποία διεξήχθη μεταξύ εκπαιδευτικών της μέσης δημόσιας εκπαίδευσης της Κύπρου. Η πλειοψηφία του 77% αμφισβητεί τους κανονισμούς λειτουργίας των σχολείων, ενώ το 53% δηλώνει ότι δεν έχει την κατάλληλη εκπαίδευση ώστε να αντιμετωπίζει προβλήματα σχολικής βίας και παράλληλα το 70% απάντησε ότι δε λαμβάνει κάποιου είδους υποστήριξη για την αντιμετώπιση του φαινομένου από ειδικούς, όπως ψυχολόγους ή από τη διεύθυνση του σχολείου.

Στην ίδια έρευνα, όσον αφορά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους οι εκπαιδευτικοί στα σχολεία όπου υπηρετούν, οι απαντήσεις ταυτίζονται με τα αποτελέσματα της δικής μας έρευνας. Ως σοβαρότερα προβλήματα αναφέρονται η απειθαρχία των μαθητών, εξαιτίας της οποίας χάνεται διδακτικός χρόνος κατά τη διάρκεια των μαθημάτων και το ότι οι γονείς δεν εμπιστεύονται το σχολείο και πιστεύουν τις πληροφορίες των παιδιών τους για συγκεκριμένα παραπτώματα.

Ως τρίτο στόχο θέσαμε τη διερεύνηση των αιτίων και των παραγόντων που μπορούν να οδηγήσουν τους μαθητές στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς, καθώς και των τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου, όπου αυτό εμφανίζεται.

Τα αποτελέσματα είναι αξιοσημείωτα. Η αδιαφορία των εκπαιδευτικών και η έλλειψη επικοινωνίας με τους μαθητές καταγράφεται ως ο παράγοντας που συμβάλλει περισσότερο στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς σε έναν μαθητή και λιγότερο η απειρία τους. Την ίδια επίδραση, σύμφωνα με τις απαντήσεις που λάβαμε, φαίνεται να έχει τόσο η προβληματική επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών, όσο και οι αυταρχικές/ προκλητικές συμπεριφορές των εκπαιδευτικών.

Εξετάζοντας τους μαθητές ως άτομα, οι ερωτηθέντες εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι ένας παράγοντας που μπορεί να προκαλέσει επιθετική συμπεριφορά σε κάποιον μαθητή,

είναι η ατομική ψυχοπαθολογία του μαθητή σε ποσοστό 78,7%, ενώ εξίσου σημαντική είναι η έλλειψη ενδιαφέροντος για το μάθημα και η σχολική αποτυχία.

Στην παρούσα μελέτη, οι γονείς και το οικογενειακό περιβάλλον αναδύονται ως ο πυρήνας του προβλήματος της εμφάνισης επιθετικών συμπεριφορών από μαθητές. Με πολύ υψηλά ποσοστά που αγγίζουν το 90%, οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρουν ότι η απαξιωτική στάση των γονέων απέναντι στους εκπαιδευτικούς, το βίαιο οικογενειακό περιβάλλον και το ότι οι γονείς επιβραβεύουν την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών τους, μπορεί να οδηγούν κάποιους μαθητές στη βία και την επιθετικότητα. Στην έρευνα του Αλαμπρίτη (Αλαμπρίτης, 2007), καταγράφεται επίσης το οικογενειακό περιβάλλον ως ο σημαντικότερος παράγοντας που συμβάλλει στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς από τους μαθητές, γεγονός που ταυτίζεται με τα αποτελέσματα και της δικής μας έρευνας.

Οι φίλοι φαίνεται να αποτελούν σημαντικό στοιχείο του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, αφού το 77,9% θεωρεί ότι επηρεάζουν «πολύ» ή «πάρα πολύ». Επίσης, προέκυψε ότι η εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς από μαθητές μπορεί να είναι αποτέλεσμα μίμησης συμπεριφορών από εξωσχολικές παρέες ή επιρροής μέσω διαδικτύου.

Τέλος, ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 80,9% πιστεύει ότι η απουσία επιπτώσεων προς τους μαθητές που έχουν παραβατική συμπεριφορά, μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της εμφάνισης τέτοιου είδους συμπεριφορών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που λάβαμε στις ερωτήσεις ανοικτού τύπου, όπου οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να καταθέσουν την προσωπική τους άποψη σχετικά με το πώς πρέπει να χειρίζεται το σχολείο περιπτώσεις βίας από μαθητές και να προτείνουν τρόπους για την αντιμετώπιση του προβλήματος της επιθετικότητας στα σχολεία.

Η επικοινωνία και συνεργασία με τους γονείς των μαθητών, η συμβουλευτική υποστήριξη από ψυχολόγο, η επιβολή ποινών στους μαθητές, η συζήτηση με τους μαθητές και η στήριξη του εκπαιδευτικού από τη διεύθυνση του σχολείου και το σύλλογο διδασκόντων είναι μερικοί από τους τρόπους, με τους οποίους πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι πρέπει το σχολείο να χειρίζεται περιστατικά βίας από μαθητές σε μαθητές, αλλά και από μαθητές σε εκπαιδευτικούς.

Στο σημείο αυτό του ερωτηματολογίου, τέθηκε και το ερώτημα αν οι εκπαιδευτικοί είχαν δεχθεί ποτέ επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους τους. Το 40,4% απάντησε θετικά με συχνότερο τρόπο εκδήλωσης της επιθετικής αυτής συμπεριφοράς τη λεκτική βία (43%) που περιελάμβανε εξύβριση, φωνές, προσβολές κλπ.. Ακολούθως, καταγράφονται η απαξίωση μπροστά σε μαθητές και συναδέλφους και η ψυχολογική βία εκφραζόμενη με απειλή, εκβιασμό, ειρωνεία ή συκοφαντία σε ποσοστά 17% και 15% αντίστοιχως. Στην έρευνα της Δούκα (Δούκα, 2017) το 8,3% των ερωτηθέντων αναφέρει ως βασικότερη πηγή εκφοβισμού τους συναδέλφους τους εκπαιδευτικούς. Ο εκφοβισμός εκδηλώθηκε με τη μορφή της συκοφάντησης, της υποτίμησης της άποψής τους και της απόκρυψης πληροφοριών, αλλά με μικρή συχνότητα εμφάνισης της τάξης του 2,1% έως 3,5% αντίστοιχα.

Τέλος, υπήρξαν προτάσεις των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση του προβλήματος της σχολικής βίας. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι η υποστήριξη από μόνιμο ψυχολόγο, η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία, η θέσπιση και τήρηση κανόνων με σαφή όρια, η εκπαίδευση - επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η εφαρμογή προγραμμάτων και δράσεων για πρόληψη ή αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι προτάσεις αυτές συμφωνούν απόλυτα με τα αποτελέσματα της έρευνας, στην οποία η ελλιπής εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, η απουσία ειδικών ψυχολόγων και η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών αναδείχθηκαν ως σοβαροί παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση επιθετικών συμπεριφορών από μαθητές.

Συμπερασματικά, το πρόβλημα της εμφάνισης επιθετικών συμπεριφορών και περιστατικών βίας από μαθητές ενάντια σε εκπαιδευτικούς στα Δημοτικά σχολεία είναι υπαρκτό στην Ελλάδα, αλλά δε φαίνεται να έχει πάρει ακόμη μεγάλες διαστάσεις. Γι' αυτό κρίνεται αναγκαίο όλοι οι εμπλεκόμενοι στην εκπαιδευτική διαδικασία (διευθυντές, εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς, σχολικοί ψυχολόγοι) να συνεργαστούν και να συμβάλλουν στην ανάπτυξη αποτελεσματικών και ουσιαστικών σχέσεων επικοινωνίας. Αν η σχολική μονάδα είναι ενωμένη και οι σχέσεις μεταξύ των μελών της διέπονται από αμοιβαίο σεβασμό, τότε θα μπορέσουν να εξεταστούν σε βάθος οι ανάγκες και τα προβλήματα των μαθητών, ώστε το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά και να περιοριστεί σημαντικά.

Τέλος, να επισημάνουμε ότι τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης βασίζονται στις προσωπικές εμπειρίες, αξίες και στην παρουσίαση των καταστάσεων από ένα περιορισμένο δείγμα εκπαιδευτικών ανά τη χώρα και δε μπορούμε να είμαστε σίγουροι για την εγκυρότητα και την ειλικρίνεια των απαντήσεων. Επομένως, δεν είναι δυνατόν να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα για το γενικό σύνολο του πληθυσμού της Ελλάδας.

Η παρούσα έρευνα, αλλά και άλλες έρευνες που συστήνεται να γίνουν στο μέλλον μελετώντας και άλλες πτυχές του προβλήματος του σχολικού εκφοβισμού, είναι πιθανό να συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην προσπάθεια πρόληψης και αντιμετώπισής του.



## 8. Αναφορές

### Ξενόγλωσσες

Bostan, C. - G., 2018. *The Teachers' Stress In Relation To School Violence*. Bucharest, Institute of Educational Sciences.

Cox, J., 2020. What is the role of a teacher?. *ThoughtCo.*, 28 January.

de Wet, C., 2010. Victims of educator-targeted bullying: a qualitative study. *South African Journal of Education*, Volume 30, pp. 189 - 201.

Dehue, F., Bolman, C. & Völlink, T., 2008. Cyberbullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception. *CYBERPSYCHOLOGY & BEHAVIOR*, May, 11(2), pp. 217 - 223.

Garcés-Pretelt, M., Santoya-Montes, Y. & Jiménez-Osorio, J., 2020. Influence of family and pedagogical communication on school violence. *Comunicar*, 1 April, pp. 73 - 82.

Garrett, L., 2014. The Student Bullying of Teachers: An Exploration of the Nature of the Phenomenon and the Ways in which it is Experienced by Teachers. *Aigne*, pp. 19 - 40.

Hong, J. S. & Espalage, D. L., 2012. A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*, July - August, 17(4), pp. 311 - 322.

James, A., 2010. School bullying. *NSPCC*, February.

Jevtic, B., Stanisavljevic Petrovic, Z. & Stankovic, A. Z., 2014. Victims or Bullies - Students or Teachers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, pp. 587-596.

Linden, M., 2009. Sexual bullying: thousands of pupils suspended. *Independent*, 5 January.

Makhasane, S. D. & Mthembu, P., 2019. Exploring school violence misconceptions and professional development of teachers. *African Renaissance*, September, 16(3), pp. 49 - 66.

Olweus, D., 2009. Understanding and Researching Bullying: Some Critical Issues. In: S. R. Jimerson, S. M. Swearer & D. L. Espelage, eds. *Handbook of Bullying in Schools: An International Perspective*. New York: Routledge, pp. 9 - 33.

Özkılıç, R., 2012. Bullying toward Teachers: An Example from Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, Issue 47, pp. 95 - 112.

Pervin, K. & Turner, A., 1998. A study of Bullying of Teachers by Pupils in an Inner London School. *Pastoral Care*, December, pp. 4 - 10.

Smith, J. D., Schneider, B. H., Smith, P. K. & Ananiadou, K., 2004. The Effectiveness of Whole - School Antibullying Programs: A Synthesis of Evaluation Research. *School Psychology Review*, December, 33(4), pp. 547 - 560.

Smith, P. K. et al. eds., 1999. *The Nature of School Bullying: A Cross - National Perspective*. 1st Edition ed. London: Routledge.

Terry, A. A., 1998. Teachers as targets of bullying by their pupils: a study to investigate incidence. *British Journal of Educational Psychology*, pp. 255 - 268.

World Health Organization/ Violence Prevention Alliance, 2021. *Definition and Typology of violence*, Geneva: WHO.

Woudstra, M. H., van Rensburg, E. J., Visser, M. & Jordaan, J., 2018. Learner-to-teacher bullying as a potential factor influencing teachers' mental health. *South African Journal of Education*, February, 38(1).

## Ελληνόγλωσσες

Αλαμπρίτης, Μ., 2007. *Σχολική Βία και Επιθετικότητα: Οι εκπαιδευτικοί ως θύματα βίας στη δημόσια μέση εκπαίδευση της Κύπρου*. Διδακτορική διατριβή, Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Βαμβακά, Ε., 2015. *Δομές της Ελληνικής Εκπαίδευσης (19ος - 20ος αιώνας), Ηθικά πρότυπα και Μεγάλοι Έλληνες Παιδαγωγοί*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Καλαμάτα: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Διαπανεπιστημιακό και Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών "Ηθική Φιλοσοφία".

Δίκτυο πρόληψης & αντιμετώπισης των φαινομένων σχολικής βίας & εκφοβισμού, χ.χ. *Το φαινόμενο του εκφοβισμού*, Αθήνα: stop bullying.

Δούκα, Ε., 2017. *Εκφοβισμός (bullying) και θυματοποίηση των εκπαιδευτικών και διαχείριση των φαινομένων αυτών από την εκπαιδευτική ηγεσία: Απόψεις εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Νομού Καστοριάς*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Οργάνωση και Διοίκηση εκπαίδευσης – Εκπαιδευτική ηγεσία.

Ζαφειρόπουλος, Κ., 2015. *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. 2η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Καμιναρίδη, Β. & Τσαλίκη, Ε., 2017. *Σχολικός Εκφοβισμός: προσδιορισμός και περιγραφή του φαινομένου*. Πρακτικά 4ου συνεδρίου "Νέος Παιδαγωγός", 1 - 2 Απριλίου 2017, Αθήνα. Αθήνα: Νέος Παιδαγωγός, σελ. 2296 - 2301.

Καραλή, Α., 1993. *Λόγος, Τεχνική και Τέχνη στην Έκθεση*. Αθήνα: Εκδόσεις ΣΤΑΧΥ.

Κοπάδης, Θ., 2020. *Η ιστορία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα: Alfavita.

Κουλουγλιώτης, Ν., 1995. *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική.

Λαμοδέτη, Μ., 2019. *Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα 1828 - 1911: Οι διαδικασίες ανάπτυξής του*. Πτυχιακή εργασία, Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

- Μάλαμα, Μ., 2014. *Η Βία στον Αρχαίο και στο Σύγχρονο Κόσμο: Ηθικές Διαστάσεις*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Καλαμάτα: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαπανεπιστημιακό και Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών "Ηθική Φιλοσοφία".
- Μόσχα, Μ., 2015. *Σχολική βία και σχολικός εκφοβισμός. Ινστιτούτο ψυχικής και σεξουαλικής υγείας*, 6 Μαρτίου.
- Μπαμπινιώτης, Γ., 2019. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. 5η Έκδοση. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΙΚΕ.
- Μπουνά, Α., 2018. *Έμφυλες διαστάσεις της σχολικής βίας*. Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Νομικού, Π., 2016. *Γιατί επιλέγουν οι ερευνητές την ποιοτική έρευνα και με ποιο τρόπο τη διεξάγουν*, Πάτρα: CE.A.R.S.
- Σαββίδου, Γ., 2013. *Η παιδική παραβατικότητα στο κυπριακό δημοτικό σχολείο: Οι απόψεις των εκπαιδευτικών*. Πτυχιακή Εργασία, Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Τεγόπουλος - Φυτράκης, 1991. *Ελληνικό Λεξικό*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις ΑΡΜΟΝΙΑ Α.Ε..
- Φουσάρου - Μαλάμη, Χ. & Χριστοδουλοπούλου, Α., 2015. *Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας: Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Πρόληψη - Παρέμβαση)*. Πτυχιακή Εργασία, Πάτρα: ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας.
- Φωτόδεντρο, 2021. *Ιστορία Γ' Γυμνασίου - Βιβλίο Μαθητή*, Αθήνα: dschool.edu.gr.

## 9. Παράρτημα

### ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

*Στα πλαίσια του ΔΠΜΣ «Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων» του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής διεξάγουμε έρευνα με θέμα τη «Σχολική βία και επιθετικότητα με θύματα εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα».*

*Το bullying από μαθητές με θύματα εκπαιδευτικούς αναδεικνύεται σε ένα παγκόσμιο πρόβλημα χωρίς όμως να έχει λάβει την απαραίτητη προσοχή από την κοινωνία, τη σχολική κοινότητα και την πολιτεία. Όταν εμφανίζεται η επιθετικότητα κατά εκπαιδευτικών είναι σκόπιμη και επαναλαμβανόμενη. Μπορεί να είναι λεκτική, μη λεκτική, σωματική ή ακόμη να γίνει χρήση ηλεκτρονικών μέσων προκειμένου οι μαθητές – θύτες να βλάψουν σωματικά, ψυχολογικά, συναισθηματικά, κοινωνικά ή επαγγελματικά τους εκπαιδευτικούς – θύματα.*

*Οι πληροφορίες που θα παρέχετε δεν θα αναφέρονται αμέσως ή εμμέσως στο πρόσωπό σας, θα τις μεταχειριστούμε ως απόλυτα εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για την έρευνά μας.*

*Σας ευχαριστούμε προκαταβολικά για το χρόνο σας και τη συμμετοχή σας.*

## Μέρος 1<sup>ο</sup>

Επιλέξτε σημειώνοντας Χ στο τετράγωνο:

### 1. Φύλο

Γυναίκα                       Άνδρας

### 2. Ηλικία

22-30                       31-40                       41-50  
 51-60                       61+

### 3. Χρόνια Υπηρεσίας

0-5                       6-10                       11-15                       16-20  
 21-25                       26-30                       31-35                       36+

### 4. Εργασιακή σχέση

Μόνιμος  
 Αναπληρωτής πλήρους ωραρίου  
 Αναπληρωτής μειωμένου ωραρίου

### 5. Θέση

Διευθυντής  
 Δάσκαλος  
 Καθηγητής ειδικότητας  
 Εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής  
 ΕΕΠ – ΕΒΠ\*

\*Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό – Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό

6. Επίπεδο Σπουδών

- Απόφοιτος/η Παιδαγωγικής Ακαδημίας  
 Πτυχίο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης  
 Μεταπτυχιακό  
 Διδακτορικό

7.A. Το σχολείο που υπηρετείτε κατά το σχολικό έτος 2020-2021 βρίσκεται σε περιοχή:

- Αστική  Αγροτική  
 Είμαι αποσπασμένος/η σε διοικητική θέση

7.B. Τάξεις που διδάσκετε κατά το σχολικό έτος 2020-2021:

- Α' Τάξη  Β' Τάξη  Γ' Τάξη  Δ' Τάξη  Ε' Τάξη  ΣΤ' Τάξη  
 Άλλο (Αποσπασμένος/η σε διοικητική θέση, ΕΕΠ - ΕΒΠ\*)

\*Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό – Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό

**Μέρος 2<sup>ο</sup>**

1. Κατά τη διάρκεια της διδακτικής σας εμπειρίας, έχετε υποστεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές σας;

- Ναι  Όχι (Συνεχίστε στο 3<sup>ο</sup> μέρος)

2. Πότε δεχτήκατε επιθετική συμπεριφορά από μαθητές σας;

- Εντός της τελευταίας 5ετίας  Πριν από διάστημα μεγαλύτερο της 5ετίας

3. Σημειώστε Χ στις τοποθεσίες που έχετε δεχτεί επιθετική συμπεριφορά από μαθητές.

Επιλέξτε 1 ή περισσότερα.

- |  |  |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Στη σχολική αίθουσα           | <input type="checkbox"/> Στη διαδρομή από/ προς το σχολείο |
| <input type="checkbox"/> Στους διαδρόμους του σχολείου | <input type="checkbox"/> Σε μέρη εκτός του σχολείου        |
| <input type="checkbox"/> Στην αυλή του σχολείου        | <input type="checkbox"/> Άλλο                              |
| <input type="checkbox"/> Στο κυλικείο του σχολείου     |  |

4. Σημειώστε Χ στα περιστατικά που συνέβησαν από μαθητές σε εσάς (στην τάξη, στην αυλή, σε εκδρομή, εκτός σχολείου κλπ.). Επιλέξτε 1 ή περισσότερα.

<b>Σωματική απειλή/ κακοποίηση</b>	
1. Απειλή για σωματική βλάβη με μαχαίρι, όπλο ή άλλο αντικείμενο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως όπλο.	
2. Επίθεση με καρέκλα, ξύλο ή άλλο αντικείμενο.	
3. Σωματική βλάβη (γρονθοκόπημα, κλότσημα, δάγκωμα κλπ.).	
4. Σπρώξιμο επί σκοπού.	
5. Σεξουαλική παρενόχληση με σωματική επαφή (άγγιγμα ή προσπάθεια να σας αγγίξουν).	
<b>Λεκτική κακοποίηση</b>	
6. Λεκτική επίθεση (εξύβριση, ειρωνεία, εξευτελισμός, προσβολή, αστεϊσμοί κλπ.).	
7. Λεκτική σεξουαλική παρενόχληση (υπονοούμενα κλπ.).	
<b>Υλικές καταστροφές</b>	
8. Καταστροφή προσωπικών αντικειμένων.	
9. Κλοπή προσωπικών αντικειμένων.	
<b>Έμμεσοι τρόποι εκφοβισμού</b>	
10. Συχνή, σκόπιμη και χωρίς λόγο διακοπή του μαθήματος.	
11. Αδιαφορία.	
12. Βιντεοσκόπηση την ώρα του μαθήματος.	
13. Βωμολοχίες στους τοίχους του σχολείου εναντίον σας.	
14. Απειλή/ παρενόχληση στα διαδικτυακά μαθήματα.	
15. Απειλή/ παρενόχληση μέσω τηλεφώνου.	
16. Απειλή/ παρενόχληση στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.	
17. Άλλο (προσδιορίστε) .....	

### Μέρος 3<sup>ο</sup>

1. Επιπτώσεις του εκφοβισμού στο χώρο του σχολείου στα ακόλουθα πεδία.

Επιλέξτε αν σας έχει συμβεί ή συμβαίνει κάτι από τα παρακάτω, είτε επειδή είστε ο ίδιος/ η ίδια θύμα bullying, είτε επειδή στην ίδια σχολική μονάδα με εσάς είναι θύμα bullying από μαθητές κάποιος συνάδελφός σας. Οι απαντήσεις μπορεί να είναι περισσότερες από μία.

#### **A. Στην ψυχολογία:**

- Άγχος
- Ανασφάλεια
- Αίσθημα μοναξιάς
- Αγοραφοβία
- Χαμηλή αυτοεκτίμηση
- Κατάθλιψη
- Τίποτα
- Άλλο; .....

#### **B. Στη σωματική υγεία:**

- Πονοκέφαλοι
- Αίσθημα κόπωσης
- Στομαχόπονοι
- Αναπνευστικά προβλήματα
- Τίποτα
- Άλλο; .....

#### **Γ. Σε κοινωνικό επίπεδο:**

- Υπερκινητικότητα
- Προβλήματα κινητικότητας
- Δυσκολίες στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων
- Προσφυγή στην κατανάλωση αλκοόλ
- Τίποτα
- Άλλο; .....

#### **Δ. Στην εργασία:**

- Επηρεασμός σχολικού κλίματος
- Μείωση προσδοκιών από μαθητές
- Μείωση προσδοκιών από συναδέλφους
- Απουσίες
- Πρόθεση εγκατάλειψης της θέσης
- Τίποτα
- Άλλο; .....



### Ε. Στη λειτουργία του σχολείου:

- Προβλήματα διεξαγωγής διδακτικών-μαθησιακών δραστηριοτήτων
- Επηρεασμός στη διαδικασία λήψης αποφάσεων
- Τίποτα
- Άλλο; .....

2. Επιλέξτε τον αριθμό που σας εκφράζει περισσότερο στις παρακάτω προτάσεις, όπου:

**1= καθόλου 2= λίγο 3= ουδέτερα 4= πολύ 5= πάρα πολύ**

1	Οι κανονισμοί λειτουργίας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που αφορούν στην πειθαρχία είναι ικανοποιητικοί.	1	2	3	4	5
2	Είμαι κατάλληλα εκπαιδευμένος/η για να αντιμετωπίζω προβλήματα σχολικής βίας.	1	2	3	4	5
3	Λαμβάνω υποστήριξη (από εκπαιδευτικούς ψυχολόγους, διευθυντικό προσωπικό σχολείου, άλλους ειδικούς) για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας.	1	2	3	4	5
4	Φοβάμαι να χρησιμοποιήσω ποικιλία διδακτικών μεθοδολογιών εξαιτίας της απειθαρχίας των μαθητών.	1	2	3	4	5
<b>Στο σχολείο μου:</b>						
5	Υπάρχει πρόβλημα σχολικής βίας/ επιθετικότητας από τους μαθητές.	1	2	3	4	5
6	Υπάρχει πρόβλημα πειθαρχίας των μαθητών.	1	2	3	4	5
7	Παρουσιάζονται σοβαρά φαινόμενα βανδαλισμού.	1	2	3	4	5
8	Δημιουργούνται προβλήματα από εξωσχολικά άτομα.	1	2	3	4	5
9	Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων χάνεται διδακτικός χρόνος εξαιτίας της απειθαρχίας των μαθητών.	1	2	3	4	5
10	Εφαρμόζονται οι πειθαρχικοί κανονισμοί όπως προβλέπει ο Νόμος από το διευθυντικό προσωπικό.	1	2	3	4	5

11	Νιώθω ασφαλής.	1	2	3	4	5
12	Οι γονείς πιέζουν το σχολείο να μην εφαρμόζει κανονισμούς πειθαρχίας για διάφορους λόγους.	1	2	3	4	5
13	Οι γονείς δεν εμπιστεύονται το σχολείο και πιστεύουν τις πληροφορίες των παιδιών τους για συγκεκριμένα παραπτώματα.	1	2	3	4	5

3. Αξιολογήστε το βαθμό στον οποίο μπορούν οι ακόλουθοι παράγοντες να συμβάλλουν στη εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς σε έναν μαθητή, σύμφωνα με την παρακάτω κλίμακα:

**1= καθόλου 2= λίγο 3= ουδέτερα 4= πολύ 5= πάρα πολύ**

<b>A. Εκπαιδευτικοί</b>						
Απειρία εκπαιδευτικού.	1	2	3	4	5	
Αδιαφορία των εκπαιδευτικών και έλλειψη επικοινωνίας με τους μαθητές.	1	2	3	4	5	
Αυταρχικές/ προκλητικές συμπεριφορές εκπαιδευτικών.	1	2	3	4	5	
Προβλήματα στην επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους γονείς.	1	2	3	4	5	
<b>B. Μαθητές</b>						
Έλλειψη ενδιαφέροντος από τους μαθητές για το μάθημα.	1	2	3	4	5	
Ατομική ψυχοπαθολογία μαθητή.	1	2	3	4	5	
Σχολική αποτυχία.	1	2	3	4	5	
<b>Γ. Γονείς/ Οικογενειακό περιβάλλον</b>						
Απαξιωτική στάση των γονέων απέναντι στους εκπαιδευτικούς.	1	2	3	4	5	
Βίαιο οικογενειακό περιβάλλον.	1	2	3	4	5	
Επιβράβευση επιθετικής συμπεριφοράς των μαθητών από τους γονείς.	1	2	3	4	5	
Οικονομικά προβλήματα στην οικογένεια.	1	2	3	4	5	

<b>Δ. Ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον</b>					
Μίμηση συμπεριφορών από εξωσχολικές παρέες.	1	2	3	4	5
Φίλοι.	1	2	3	4	5
Διαδίκτυο.	1	2	3	4	5
<b>Ε. Κλίμα του σχολείου</b>					
Αυταρχική διεύθυνση.	1	2	3	4	5
Απουσία επιπτώσεων προς τους μαθητές.	1	2	3	4	5

4. Πώς πρέπει, κατά τη γνώμη σας, το σχολείο να χειρίζεται περιπτώσεις βίας από μαθητές:

α. Ενάντια σε εκπαιδευτικούς

.....

.....

.....

β. Ενάντια σε μαθητές

.....

.....

.....

5. Κατά τη διάρκεια της διδακτικής σας εμπειρίας, έχετε δεχθεί επιθετική συμπεριφορά από συναδέλφους σας;

Ναι                       Όχι

Εάν Ναι, καταγράψτε με ποιον τρόπο:

.....

6. Πώς, κατά τη γνώμη σας, μπορεί να λυθεί το πρόβλημα της επιθετικότητας/ βίας στα σχολεία, όπου υπάρχει;

.....

.....

.....